

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra sociální a charitativní práce

Diplomová práce

**Vztah sociálního pracovníka orgánu sociálně právní
ochrany dětí ke klientovi v kontextu Etického kodexu
sociálního pracovníka**

Vedoucí práce: doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Autor práce: Bc. Lenka Lavičková

Studijní obor: Etika v sociální práci

Forma studia: kombinovaná

Ročník: II.

2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval(a) pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Datum: _____

Podpis studenta

Poděkování

Velice děkuji doc. PhDr. Davidu Urbanovi, Ph.D., za odborné vedení mé diplomové práce, za jeho cenné připomínky a užitečné rady.

OBSAH

ÚVOD	6
1 Metodologie výzkumné sondy	9
1.1 Cílová skupina	9
1.2 Techniky a metody získávání dat.....	9
1.3 Realizace	11
2 Sociální pracovník	13
2.1 Sociální pracovník jako vykonavatel sociální práce.....	14
2.1.1 Některé problematické aspekty výkonu sociální práce.....	16
2.2 Sociální pracovník jako způsobilý profesionál.....	18
2.3 Vlastní odpovědnost sociálního pracovníka	20
2.4 Sociální pracovník ve vztahu	23
2.4.1 Osobnost sociálního pracovníka	24
2.4.2 Role sociálního pracovníka ve vztahu.....	25
2.4.3 Sociální pracovník ve vztahu a moc.....	28
2.4.4 Moc, pomoc a kontrola	30
2.4.5 Sociální pracovník ve vztahu a komunikační dovednosti	31
2.5 Rizika výkonu profese sociálního pracovníka	33
2.5.1 Syndrom vyhoření.....	33
2.5.2 Syndrom pomáhajících.....	34
3 Sociálně právní ochrana dětí.....	35
3.1 Specifická sociálně právní ochrana dětí.....	37
3.1.1 Nejlepší zájem dítěte	38
3.1.2 Cílová skupina činnosti sociálně právní ochrana dětí	39
3.1.3 Činnost sociálně právní ochrany dětí – opatření sociálně právní ochrany.....	41

3.2	Sociální pracovník sociálně právní ochrany dětí	43
4	Etický kodex sociálního pracovníka v kontextu výkonu sociální práce	47
4.1	Etický kodex sociálního pracovníka obecně.....	47
4.2	Obsah Etického kodexu sociálního pracovníka	50
4.3	Závaznost Etického kodexu sociálního pracovníka.....	52
4.4	Klienti sociálních služeb, na které vztahují se základní etické zásady chování.....	53
4.5	Základní etická zásada chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi	55
4.6	Vztah sociálního pracovníka a klienta	57
4.7	Etický kodex sociálního pracovníka a důstojnost klienta.....	59
4.8	Etický kodex sociálního pracovníka a základní lidská práva a svobody	61
4.9	Nedostatky Etického kodexu sociálního pracovníka v praxi.....	64
	ZÁVĚR	68
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	72
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	79
	SEZNAM PŘÍLOH.....	80
	ABSTRAKT	91
	ABSTRACT.....	92

ÚVOD

Diplomová práce si klade za cíl zjistit, jakým způsobem sociální pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“) užívají Etický kodex sociálního pracovníka ve vztahu klientovi při výkonu své profese, zda z něj při výkonu své profese vycházejí a zda jim poskytuje základní rámec etických hodnot a principů. Práce se zabývá etickou zodpovědností sociálního pracovníka OSPOD ve vztahu ke klientovi, jelikož tato zodpovědnost je dle Etického kodexu sociálního pracovníka primární a tedy nejdůležitější.¹

Ačkoliv cílem diplomové práce je reflektovat, jakým způsobem sociální pracovníci OSPOD užívají Etický kodex sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi ve své praxi, nelze na vztah sociálního pracovníka ke klientovi hledět izolovaně. Sociální pracovník se při výkonu své profese ocitá v množství vztahů, samotný Etický kodex sociálního pracovníka hovoří o vztahu sociálního pracovníka ke klientovi sociální služby, k zaměstnavateli, ke kolegům, k profesi a odbornosti, a ke společnosti. Sociální pracovník tak vystupuje v mnoha vztahových rovinách, které ovlivňují jeho činnost. Z tohoto důvodu jsou v práci popsány, kromě vztahu sociálního pracovníka s klientem, i tyto další vztahové roviny a jsou rozebrány některé aspekty, které jsou problematické v uvedených vztazích. Jsou taktéž zmíněna rizika výkonu profese, například syndrom vyhoření, a to z důvodu, že je dále zodpovězeno, zda Etický kodex sociálního pracovníka pomáhá sociálním pracovníkům v předcházení těchto rizik a případně v řešení problémů vzniklých z těchto rizik.

V práci je taktéž blíže rozebrána sociálně právní ochrana dětí a činnost OSPOD, jelikož pokud má být zkoumáno, jakým způsobem užívají sociální pracovníci OSPOD Etický kodex sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi, je třeba definovat, co je činností OSPOD a kdo je klientem OSPOD, resp. jaká je cílová skupina sociálně právní ochrany dětí a jaké jsou její cíle.

Téma diplomové práce bylo zvoleno s ohledem na skutečnost, že jsem sama sociálním pracovníkem OSPOD. Přestože jsem si vědoma, že jsem státním úředníkem,

¹ Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka*. Část 2. Etická odpovědnost (viz Příloha č. 3).

součástí státní moci, a jsem vázána především normami právními, záleží mi na obsahu výkonu profese a na mých klientech, kdy chci zachovat stěžejní charakter sociální práce jakožto pomáhající profese. Uvedené vede k tomu, že se při výkonu své profese dostávám do komplikovaných situací, kdy řeším konflikt své mocenské pozice ve vztahu s klientem, s jeho obavami a předsudky vůči mé profesi, které komplikují vybudování důvěrného vztahu. Touto prací by mělo být proto taktéž zodpovězeno, zda Etický kodex sociálního pracovníka sociálnímu pracovníkovi OSPOD může v hledání řešení uvedených situací pomoci.

V diplomové práci čerpám z teoretických poznatků z mnoha oborů a také z dat provedené výzkumné sondy. Diplomová práce obsahuje úvod, čtyři části a závěr.

V první části mé diplomové práce je představena metodologie výzkumné sondy, kdy výsledné poznatky mají vliv na obsah práce.

Následující druhá část je věnována sociálnímu pracovníkovi, kdy nejprve je provedena definice sociální práce, kterou sociální pracovník vykonává, jelikož bez této definice není dobře možné sledovat jednání sociálního pracovníka při výkonu jeho profese. Dále je věnována pozornost osobnosti sociálního pracovníka, jeho pozici a roli v různých vztahových rovinách při výkonu sociální práce.

Ve třetí části diplomové práce je pak pozornost věnována sociálně právní ochraně dětí, kdy nejprve je definována samotná sociálně právní ochrana dětí, cílová skupina činností sociálně právní ochrany dětí a činnosti sociálně právní ochrany dětí. Tato část je v práci zahrnuta, jelikož diplomová práce je vztahována k činnosti sociálního pracovníka OSPOD, který vykonává sociálně právní ochranu dětí.

Čtvrtá část diplomové práce je zaměřena na sociální práci vykonávanou sociálním pracovníkem OSPOD pohledem Etického kodexu sociálního pracovníka. V této části je taktéž popsán samotný Etický kodex sociálního pracovníka, jeho obsah, závaznost, dále pak konkrétní etické zásady, které obsahuje, a v této části jsou taktéž zmíněny nedostatky Etického kodexu sociálního pracovníka, které se vyjevují při jeho užití v praxi. Tato část je zaměřena především na vztah sociálního pracovníka a jeho klienta, v souladu s vymezeným cílem diplomové práce.

V závěru jsou pak diskutovány poznatky uvedené v diplomové práci, jsou zde shrnuty skutečnosti popsané v práci. Závěr si klade za cíl reflektovat veškeré souvislosti vyskytující se v předkládané práci, současně je v něm zodpovězena stěžejní

otázka této práce, tedy zda a jak užívají sociální pracovníci OSPOD Etický kodex sociálního pracovníka ve vztahu klientovi při výkonu své profese, a zda jim poskytuje základní rámec etických hodnot a principů. Následně je výsledně zhodnoceno, zda byl cíl diplomové práce naplněn.

1 Metodologie výzkumné sondy

Pro obohacení mé diplomové práce o poznatky v rovině praxe při výkonu profese sociálního pracovníka na oddělení OSPOD jsem se rozhodla zařadit výzkumnou sondu. Informace, které na základě této výzkumné sondy získám, se budou prolínat diplomovou prací, resp. její částí čtvrtou věnovanou Etickému kodexu sociálního pracovníka. Získaná data pomohou lépe porozumět diskutované problematice. Oslovila jsem několik pracovníků OSPOD a provedla s nimi rozhovory.

1.1 Cílová skupina

Cílovou skupinou jsou sociální pracovníci pracující na OSPOD. Jejich počet není předem znám, počty budou ujasněny až v okamžiku, kdy se začnou informace, které budou od respondentů získány, opakovat. Všichni respondenti byli předem stručně seznámeni s obsahem výzkumu. Všichni souhlasili s využitím rozhovorů pro účely této diplomové práce. Na začátku rozhovorů došlo k podpisu souhlasu se zpracováním a použitím dat získaných pro účely této diplomové práce. Jména respondentů byla pozměněna. Z důvodu udržení anonymity respondentů v příloze uvádím pouze vzor tohoto souhlasu. Ze všech rozhovorů byla se souhlasem respondentů pořízena zvuková nahrávka.

1.2 Techniky a metody získávání dat

Pro výzkumnou sondu používám metodu dotazování. Považujeme ji za nezákladnější sběr informací. Nejčastěji je tato metoda používána pro techniku rozhovoru či dotazníkového šetření. Otázky jsou uspořádány v logickém a přehledném systému. Při tvorbě tohoto systému je potřeba dodržovat několik pravidel. Prvním z nich je logičnost všech dotazů, dále je nutné dodržovat bezproblémovou komunikaci.

Také musíme dodržovat metodologii týkající se konkrétního technického způsobu aplikace. Otázkou je nutné dobře promyslet a vyhnout se sporným formulacím.²

Technikou této sondy je polostrukturovaný rozhovor. Je tvořen souborem otázek, které jsou předmětem rozhovoru. Tyto otázky může výzkumník přetvářet, měnit jejich pořadí nebo je doplňovat tak, aby se co nejvíce přiblížil respondentovi a získal tak podrobnosti o tématu, který je zkoumán. Snaží se získat osobní nezaměnitelné zkušenosti respondenta. Používají se otevřené, logicky odvozené a také konfrontační otázky. Rozhovor se obecně používá v případech, kdy chceme zjistit osobní zkušenost daného jedince. Jedná se o subjektivní prožitek jednotlivce, nikoliv o zobecnitelnou informaci.³ Rozhovory s respondenty byly nahrávány a poté přepsány. Ukázka jednoho z rozhovorů je uvedena v příloze této práce. Při vedení rozhovoru je potřeba dodržovat několik zásad. Je nutné důkladně se na rozhovor připravit.

Pro realizaci výzkumu byly zvoleny následující otázky:

1. Jste seznámen/a s existencí Etického kodexu sociálního pracovníka?
2. Jste seznámen/a s obsahem Etického kodexu sociálního pracovníka?
3. Řídíte se Etickým kodexem sociálního pracovníka při výkonu své profese?
4. Kdo je podle Vašeho přesvědčení klientem při výkonu Vaší profese, ke kterému byste měli vztahovat etickou zodpovědnost dle Etického kodexu sociálního pracovníka?
5. Jaká je základní etická zásada chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi dle Etického kodexu sociálního pracovníka?
6. Jaká je základní etická zásada chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi dle Vašeho názoru?
7. Dle Etického kodexu sociálního pracovníka má sociální pracovník podporovat, posilňovat a zmocňovat klienta k vlastní zodpovědnosti a usilovat o dosažení

² Srov. GRUŠIN, B. A. Veřejné mínění a jeho výzkum: metodologické problémy výzkumu veřejného mínění. Praha: Svoboda, 1972. Sociologická knižnice (Svoboda). NOELLOVÁ, E. Výzkum veřejného mínění. Praha: Svoboda, 1968. Sociologická knižnice (Svoboda).

³ Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 168–172.

co největší míry jeho autonomie a participace na rozhodování. Jakým způsobem se o výše uvedené při výkonu své profese snažíte?

8. Dle Etického kodexu sociálního pracovníka má sociální pracovník chránit důstojnost klienta, kterou se rozumí absolutní hodnota lidského života. Jakým způsobem uvedenému rozumíte a jak tuto zásadu promítáte do své praxe?
9. Dle Etického kodexu sociálního pracovníka má sociální pracovník chránit lidská práva klienta. Jaká konkrétní lidská práva jsou v Etickém kodexu sociálního pracovníka v části týkající se etické zodpovědnosti pracovníka ke klientovi dále zmiňována?
10. Jaká základní lidská práva klienta mohou být při výkonu Vaší profese ohrožena a jaké kroky činíte k jejich ochraně, abyste dosáhl/a naplnění zásad uvedených v Etickém kodexu sociálního pracovníka?
11. Dle Etického kodexu sociálního pracovníka má sociální pracovník vytvářet s klientem vztah založený na důvěře. Je z Vašeho pohledu komplikované vytvářet s klientem vztah založený na důvěře ve chvíli, kdy disponujete určitou mocí nad klientem? Jakým způsobem se s touto nerovností vyrovnáváte?
12. Dle Etického kodexu sociálního pracovníka má sociální pracovník jednat s klientem bezúhonně, s účastí a respektem. Jaké jsou dle Vašeho názoru úskalí uvedených zásad?
13. Kde hledáte pomoc, když máte při výkonu své profese vnitřní etický rozpor?
14. Chcete něco doplnit k problematice Etického kodexu sociálního pracovníka?

1.3 Realizace

Na začátku každého rozhovoru jsem představila sebe a téma rozhovoru. Domluvila jsem se s respondentem na používání nahrávacího zařízení a podepsání souhlasu se zpracováním osobních údajů a zveřejněním dat pro účely diplomové práce. Rozhory byly vedeny online či v domácím prostředí. Všechny rozhovory probíhaly v poklidu bez jakýchkoliv konfliktních situací. Téměř všichni respondenti byli ochotní a snažili se mi, co nejvíce vyjít vstříc a popsat celou situaci pravdivě, avšak nikoliv podrobně.

Po provedení rozhovorů došlo k jejich důkladnému přepisu. Poté jsem rozhovory několikrát důkladně přečetla a vyznačila informace, které byly pro každý rozhovor stěžejní. Vyznačené informace jsem rozdělila do trsů dle jejich obsahu, a nakonec

je zařadila do teoretické části práce. V některých pasážích jsem také uvedla citace ze sdělení jednotlivých pracovníků, protože mi to vzhledem k obsahu práce přišlo vhodné.

2 Sociální pracovník

Sociální pracovník vykonává sociální práci, k jejímuž výkonu se vztahuje Etický kodex sociálního pracovníka. Pokud máme zjistit, jakým způsobem využívají sociální pracovníci Etický kodex sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi při výkonu své profese, je nejprve třeba zabývat se tím, co je vůbec jejich profesí, tj. co je sociální prací. Dále je v této kapitole věnována pozornost samotnému sociálnímu pracovníkovi, konkrétně jeho osobnosti, způsobilosti k výkonu profese, roli, jeho hodnotám při výkonu profese. Blíže jsou pak rozebrány vztahové roviny, ve kterých se sociální pracovník ocitá. Zmíněna jsou také rizika výkonu profese sociálního pracovníka.

Sociální pracovník je osobou, která musí umět zacházet s nejistými volbami. Dále je proto nastíněno, kdo je sociální pracovník z pohledu obecného i pohledu specifického, ve smyslu osobnosti každého jedince. Sociální pracovník je nahlížen jako osoba, která je schopna samostatně s klientem pracovat.

Sociální pracovník je především člověk, lidská bytost, živočišný druh se svou duchovní dimenzí, celek, který je víc než součet svých částí. Sociální pracovník musí splňovat četná kritéria ve velkém množství oblastí. Musí být vzdělaný, musí se orientovat v mnoha jiných disciplínách, ze kterých při své práci čerpá, musí si být vědom svých pozic, rolí, i své pozice v různých vztazích, ve kterých se při výkonu své profese ocitá. Některé problémy již předem vstupují do vztahu sociálního pracovníka a klienta ještě před jeho samotným vznikem a ovlivňují jeho formování a budování vzájemné důvěry. Pro většinu klientů je obtížné oprostít se od svých předsudků a tlaku společnosti, která tyto předsudky spoluutváří. Pozice sociálního pracovníka je tak ztížena a sociální pracovník musí být schopen a připraven na tuto situaci reagovat, k čemuž mu pomáhá nejen odborné vzdělání, avšak i zásady etického chování. Sociální pracovník musí také vnímat své slabiny a svá ohrožení.

Profese sociálního pracovníka je v moderním pojetí založena na altruistických hodnotách, respektu k důstojnosti jednotlivce a povinnosti společnosti, resp. jejich

systemů, zajistit spravedlivou dostupnost strukturálních zdrojů pro všechny své členy.⁴ Sociální pracovník jako zaměstnanec je nejen sám o sobě autonomní osobou, ale velkou měrou osobou odpovědnou v rámci právních a procedurálních pravidel za obecné blaho.⁵

2.1 Sociální pracovník jako vykonavatel sociální práce

Sociální pracovník vykonává sociální práci, která je definována jako společenskovědní disciplína i oblast praktické činnosti, za cíl si klade odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů. Čerpá z mnoha vědních oborů a disciplín a zabývá se velkým množstvím oblastí lidského života. Základním stavebním kamenem sociální práce je její opora ve společenské solidaritě a v ideálu naplňování individuálního lidského potenciálu.⁶

Sociální práce se formuje v nikdy nekončícím procesu, během něhož obor „dohání“ měnící se společnost, ve které se rodí nové problémy a známé problémy mění svou váhu. Sociální problémy je třeba zaznamenávat a vyhodnocovat, ale současně je třeba hledat nové metody a možnosti. Z toho vyplývá, že sociální práce nemá trvalý, ustálený obsah, je proto téměř nutností neustále obměňovat výuku této disciplíny a podané informace a poznatky neustále aktualizovat, což je výzva pro sociální práci a náročné pro sociální pracovníky samotné.⁷

Sociální práce je vzhledem k výše uvedenému práce, která si zaslouží pojmenovat slovem poslání, jelikož ji nelze jinak kvalifikovaně vykonávat. *„V běžném životě považujeme díky slušné výchově poposkočit druhému na pomoc, jakmile to potřebuje, a to bez říkání, bez ptaní a pro samozřejmé dobro věci. Na tomto chování není nic*

⁴ Srov. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana v praxi*. Praha: Grada, 2012, s. 13.

⁵ Srov. NEČASOVÁ, M., *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 33.

⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 11.

⁷ Srov. ŠIKLOVÁ, J. Medailón Jiřiny Šiklové. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2010, roč. 2010, č. 2, s. 2.

*mimořádného a netřeba z toho dělat vědu. Naopak vědu z pomáhání je třeba dělat všude tam, kde je prohlásíme za své poslání a svou pozici v něm jako profesionální.*⁸

Sociální práce se často setkává s utrpením, bolestí i zlem. Otázky dobra, zla, naděje, solidarity jsou důležité pro všechny jedince, pro sociální pracovníky a jejich klienty mají mimořádný význam. Reakce na tyto fenomény jsou komplikované a jejich prožívání je obtížné, avšak sociální pracovníci musí reagovat profesionálně a kvalifikovaně.⁹

Pro sociální práci je specifické, že spočívá především v tom, že jde práci pro lidi a s lidmi ve vzájemném vztahu. Lidský vztah jako vzájemná vazba je vždy závislý na mnoha okolnostech a podmínkách, přesně jej definovat nelze.¹⁰ I toto je jeden z důvodů, který vede k problematické povaze sociální práce. Každý lidský vztah je nositelem etického rozměru,¹¹ z toho důvodu je etické hledisko sociální práce nepostradatelné.¹² Sociální práci řadíme mezi pomáhající profese.

Pomáhající profese představují systém, kde na jedné straně stojí pomáhající a na druhé straně se ocitá ten, komu má být pomozeno.¹³ Obecně lze říci, že jde o profese, které jsou orientovány na potřeby člověka. Ve vztahu k druhým je podstatným rysem zaměření na řešení jeho potřeb a poskytování pomoci či podpory. Podstatným znakem je také to, že pomoc a podpora je cílena na individuální potřeby jedince.

Každá z pomáhajících profesí má svá specifika. Zpravidla se jedná o modifikaci několika základních charakteristik pomáhající profese, kterými jsou:¹⁴

- požadavek na specializované nebo speciální vzdělání,
- zaměření na individuální potřeby jedince,

⁸ ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 9.

⁹ Srov. DOČKAL, J. *Člověk v současném světě: než začneme studovat sociální práci*. Středokluky: Akcent, Zdeněk Susa, 2008, s. 28.

¹⁰ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, s. 71.

¹¹ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, s. 9.

¹² Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, s. 71.

¹³ Srov. GÉRINGEROVÁ, J. *Pomáhající profese. Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. Psyché (Triton), s. 21.

¹⁴ Srov. MICHALÍK, J., a kol. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011, s. 14-15.

- celoživotní vzdělání a reflexe praxe,
- riziko vyhoření v profesi,
- specifické komunikační schopnosti vyplývající z obsahu dané profese,
- využívání etických norem v nekodifikované podobě ve formě etických zásad nebo v kodifikované formě, tj. v etickém kodexu dané profese.

Pomáhající profese mají také svůj odraz v kolektivním mínění, které vždy odráží jejich světlou i tmavou stránku. Částečně jde o předsudky ze strany společnosti k pomáhajícím profesím, například o částečné zveličení určitého aspektu lidské zkušenosti.¹⁵ Společným znakem a cílem pomáhajících profesí je tedy pomoci lidem v náročných životních situacích. Pro sociální pracovníky je charakteristické, že působí tam, kde je potřeba vztah klienta a prostředí uvést v rovnováhu. Tím se odlišuje od ostatních pomáhajících profesí.¹⁶

2.1.1 Některé problematické aspekty výkonu sociální práce

Sociální práce jako pomáhající profese zaměřená na potřeby klienta může narážet a naráží na řadu problémů. Jedním z nich je například absence nástrojů k uspokojování potřeb klientů nebo k jejich motivování. Sociální práci lze v českém prostoru považovat za práci, která je nedostatečně finančně ohodnocena. Chybí i dostatečně silná lobby pro změnu v oblasti sociální práce, což je také způsobeno tím, že neexistuje respektovaná a jednotná profesní skupina sdružující sociální pracovníky, čímž se omezuje vliv na věci profesní i veřejné. Problematické je také malé množství a kvalita vhodných supervizorů pro oblast sociální práce.¹⁷

Sociální pracovníci, kteří jsou vykonavateli sociální práce, pomáhající profese, jsou osobami, jež jsou naší společností vnímáni spíše záporně a negativně, jelikož jsou takto

¹⁵ Srov. GÉRINGEROVÁ, J. *Pomáhající profese. Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. Psyhé (Triton), s. 84.

¹⁶ Srov. MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale--: dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004, s. 15.

¹⁷ Srov. STŘELKOVÁ, M. Úkolem sociálních pracovníků je pomáhat, nikoliv činit zázraky. *Časopis Sociální práce/Sociální práce*, 2007, roč. 2007, č. 1, s. 18.

prezentování veřejnými sdělovacími prostředky, pouze z pozice kontroly a represe, nikoliv z pohledu pozitivních zkušeností. Sociální pracovníci se také, nebo právě z uvedeného důvodu, nehlásí ke své profesi, avšak označují se jako například poradci či terapeuti. Nevalná prestiž profese sociální práce v naší společnosti taktéž souvisí s krátkou tradicí sociální práce v jejím moderním pojetí.¹⁸

Problém sociální práce také spočívá v tom, že hledí na člověka hlubinně celostně, a tím se vystavuje problému vymezení sociální práce, neboť existuje nepřeborné množství variabilit lidského jednání a chování.¹⁹

Sociálním pracovníkem je taktéž většinou přihlíženo k situaci klienta sociální práce individualisticky, přičemž je opomíjeno hledisko sociálního prostředí, nedochází tedy k systémové nápravě, ale pouze k nápravě individuální. Důraz je pak kladen spíše na důsledek než na příčinu vzniku problémů klienta. Nedochází tak k nápravě systémových chyb a k ozdravení společnosti, ačkoliv jsou na sociální práci vynakládány prostředky společnosti, které jsou omezené. Taktéž není dostatečně řešena primární prevence vzniků celospolečenských problémů v oblasti sociální práce, přičemž tato prevence je méně nákladná než následné řešení vzniklých problémů.²⁰

Sociální pracovník se nachází v obtížné pozici, působí na něj určitý tlak, který je způsoben jeho zařazením v systému. Sociální pracovník musí být loajální k systému, který jej deleguje a poskytuje mu finanční odměnu, a současně by se sociální pracovník měl snažit o změny v tomto systému či poukazovat na nedostatečnosti a chyby systému, čímž by však šel proti systému, kterému má být loajální, a vůči kterému má odpovědnost. Problematická je i otázka zmíněné finanční odměny sociálního pracovníka vzhledem k tomu, že pomáhání je založeno na vztazích a současně je pomáhání nahlíženo jako zboží, kdy však nemusí být naplněny představy klienta sociální služby o sociální službě, jelikož jsou nesprávné či fakticky nemožné, což opět

¹⁸ Srov. STŘELKOVÁ, M. Úkolem sociálních pracovníků je pomáhat, nikoliv činit zázraky. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2007, roč. 2007, č. 1, s. 18.

¹⁹ Srov. JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 7-10.

²⁰ Srov. JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 11-12.

souvisí a způsobuje negativní přístup a pohled na sociální práci ze strany členů společnosti.²¹

Dalším problematickým okruhem se jeví to, že sociální práce jakožto profese, která může pomáhat v rozvoji individuální identity klientů, z tohoto pohledu může být sociální práce nástrojem efektivního plánování života a životních strategií. Sociální práce klade důraz na autonomii a seberealizaci, avšak v dnešní moderní době, v čase kulturní nejistoty, kdy zanikají tradiční pouta, vznikají nové sociální struktury, existují např. nové formy soužití rodin, je problematické, jak přistupovat k těmto novým strukturám. V tomto ohledu je třeba nového pohledu o pojetí sociální práce, která by odpovídala podmínkám sociálního řádu reflexivní modernity, kde lidé čelí (a nutno podotknout, že musí čelit) novým druhům rozhodování a mají velmi široký prostor pro konstrukci své individuální identity.²²

2.2 Sociální pracovník jako způsobilý profesionál

Sociální práce je profese, která klade určité profesní požadavky na každého sociálního pracovníka, a to jak formální, kterými jsou určité kvalifikační požadavky, tak etické, které jsou neoddelitelné. Sociální pracovník musí být způsobilý k výkonu činností, které jsou mu uloženy zákonem. *„Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy, včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.“*²³

²¹ Srov. GÉRINGEROVÁ, J. *Pomáhající profese. Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. Psyché (Triton), s. 117-118.

²² Srov. NAVRÁTIL, P., NAVRÁTILOVÁ, J. Postmodernita jako prostor pro existenciálně citlivou sociální práci. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2008, roč. 2008, č. 4, s. 126-133.

²³ Srov. Ust. § 109 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění platném k 7. 3. 2021.

Formálními předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka je svéprávnost, doložená bezúhonnost, zdravotní způsobilost doložená zdravotním posudkem, prokázaná odborná způsobilost k výkonu povolání získaná na základě akreditovaného vzdělání.²⁴

Sociální práce má však také svou etickou dimenzi, kterou se musíme zabývat, pokud chceme zjistit, jakým způsobem sociální pracovníci při výkonu své profese aplikují Etický kodex sociálního pracovníka. Pokud by totiž etická dimenze nebyla v sociální práci obsažena, Etický kodex sociálního pracovníka by vůbec nebyl třeba. Etika je však nedílnou součástí výkonu profese sociální práce. V praxi se sociální pracovník musí rozhodovat, jaké řešení klientovy situace zvolí, jaké řešení je pro klienta dobré, potažmo nejlepší. Procesem poznání dobrého a nejlepšího se zabývá právě etika, sociální práce je pak etikou přenesenou do praxe, etickou profesí.²⁵

Sociální pracovník musí mít kromě splněných formálních předpokladů pro výkon profese i rozvinuté etické schopnosti, musí být schopen reagovat na situace, ve kterých se potýká s určitými etickými problémy. Sociální pracovník se ve vztazích s klienty a třetími osobami dostává do situací, které nemůže dopředu plně předvídat, mohou se vyjevit i situace, které budou pro sociálního pracovníka nepříjemné, na které nebude připraven formálním vzděláním či předepsanými právními postupy. Sociální pracovník by proto měl znát etické principy a teorie, aby byl schopen tyto situace kvalifikovaně řešit, ačkoliv ani etika nenabízí odpovědi na všechny konkrétní otázky a nepřináší konkrétní řešení, obsahuje obecné principy, které slouží jako vodítka. Což však může být její výhodou, jelikož se jistě nikdy a nikde nedají obsáhnout veškeré vzniklé situace, a to i s ohledem na skutečnost, že celá společnost a svět procházejí neustálým vývojem a každý moment přináší novinky a změny, na které je třeba reagovat.²⁶

²⁴ Srov. Ust. § 110 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění platném k 7. 3. 2021.

²⁵ Srov. OPATRŇY, M. *Hodnoty a rozhodování v sociální práci*. Studijní materiál pro KČHP/KTVSP2 Teoretická východiska sociální práce, 2016/17, s. 11.

²⁶ Srov. DAVIDOVÁ, I. *Etická dilemata sociální práce vyplývající z lokálních politických tlaků či tlaků zaměstnavatele*. in Sešit sociální práce č. 4/2015, *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, s. 30-32.

Cílem etiky v kontextu sociální práce jako svébytného oboru jsou úvahy o lidském jednání s respektem. Znalost etických teorií, hodnot sociální práce, znalost mravních zásad sociální práce a znalost sebe sama, může sociálnímu pracovníkovi jako vykonavateli sociální práce pomoci v uskutečňování dobré praxe.²⁷ Etika sociální práce je spojena s požadavkem komplexnosti. Komplexnost pak rozhoduje o kvalitě práce. Tato kvalita se nedá předpokládat, aniž by byly zohledněny všechny skutečnosti, včetně úrovně morálního vědomí každého jednotlivce.²⁸

Při výkonu pomáhající profese představuje důležitý ukazatel svědomí, přičemž zdravé a vyvinuté svědomí je jednak projevem profesionality pracovníka a současně poměrně citlivým barometrem spokojenosti s výkonem pomáhajícího povolání. Pro jedince, který má integrovanou osobnost a který má k výkonu svého povolání adekvátní osobní dispozice, není obtížné mravně jednat.²⁹

Etika v sociální práci se stává disciplínou, jejímž požadavkem je schopnost odstupe a důsledného vyhodnocení pracovní situace s ohledem na hranice abstraktního uvažování k vytvoření postupu nebo hypotézy eticky vhodné k řešení profesní situace, analýzy předpokládaného postupu nebo již realizovaného řešení z pohledu všech eticky důležitých vlivů na hodnotu daného řešení a jeho dopadu na všechny participující.³⁰

2.3 Vlastní odpovědnost sociálního pracovníka

Povinnosti sociálního pracovníka k profesi a k zaměstnavateli na sebe bere sociální pracovník již okamžikem svého rozhodnutí, že tuto profesi chce vykonávat.³¹ Povinnost sociálního pracovníka zahrnuje i jeho morální odpovědnost, kterou je postoj člověka, který zvažuje předvídatelné následky svých činů.³²

²⁷ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 9.

²⁸ Srov. ŠRAJER, J., CHOCOVÁ, B. Vybraná problematika etiky sociální práce s rodinou. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2013, roč. 13, č. 4, s. 103.

²⁹ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, s. 37.

³⁰ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 113-115.

³¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 44.

³² Srov. SPAEMAN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda, 1995, s. 55-56.

Odpovědnost sociálního pracovníka je vždy založena na vztazích, přičemž tato odpovědnost a její uplatnění by mělo být trojmístné, kdy osoba je odpovědná za něco před někým nebo vůči někomu. Při výkonu jeho profese dochází ke střetům těchto odpovědností, resp. zájmům jednotlivých skupin³³

Sociální pracovník je při výkonu své profese odpovědný jak klientovi sociální služby, tak zaměstnavateli, kolegům, profesi a vlastní odbornosti, a společnosti.³⁴

Taktéž práva a povinnosti, která patří k roli sociálního pracovníka, se v samotné praxi mohou střetávat. Hovoříme pak o defenzivní a reflexivní praxi sociálního pracovníka. V defenzivní praxi sociální pracovník jedná dle předpisů, plní své zákonné povinnosti i povinnosti dané zaměstnavatelem. Postupy takto volené praxe ho chrání i omezují. Pracovníci vědí, jak hodnotit situace, jsou jim známy zdroje práce, avšak klienti takto pojaté praxe jsou přetvářeni tak, aby vyhovovali této praxi místo toho, aby praxe reagovala na jejich potřeby. Druhým způsobem výkonu praxe, je způsob reflexivní, jenž pracuje s obrazem sociálního pracovníka jako autonomní bytosti, která je schopna a ochotna nést morální odpovědnost za svá svébytná rozhodnutí, jedná s ohledem na své osobní hodnoty i hodnoty celé profese, to vše s vědomím toho, že existují etická dilemata, která umí sociální pracovník identifikovat, kdy tato představují střet profesionálních závazků a povinností, mající původ v hodnotách sociální práce. Sociální pracovník činí rozhodnutí s ohledem na svou profesi, volí variantu v konkrétní situaci a podmínkách s ohledem na své hodnotové ukotvení.³⁵

Sociální pracovník by měl být reflexe schopný profesionál. Ke své veřejně obhajitelné praxi může přistupovat jako angažovaný, chápající svou práci založenou na hodnotách a respektující jedinečnost svých klientů. Také ale ke své praxi může přistupovat radikálně, kdy jedná v souladu se svými hodnotami, avšak primárně jeho zájmem je, aby se změnily zákony, které považuje za nespravedlivé.³⁶

³³ Srov. ŠIMEK, V. *Východiska, význam etiky pro sociální práci, profesní etika, etické kodexy, odpovědnost sociálního pracovníka*. Studijní text tve_2.

³⁴ Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka*. Část 2. Etická zodpovědnost (viz Příloha č. 3).

³⁵ Srov. NEČASOVÁ, M., DOHNALOVÁ, Z., TRBOLA, R. *Výzkum etických hodnot a principů sociální práce*. Praha: VÚPSV, v.v.i., výzkumné centrum Brno, 2020, s. 12.

³⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 44-47.

Sociální pracovníci by měli také umět reflektovat teoretické předpoklady svých etických postojů, protože jen tak je možné dospět ke zralým a rozumově založeným rozhodnutím, které nejsou přijímány pouze na základě nějaké vnější autority či nevědomých pohnutek, ale jsou zvnitřnělé sociálním pracovníkem a strukturovaně přijaté.³⁷

Sociální pracovník by měl být schopen porozumět a pochopit subjektivitu klienta sociální služby, což je taktéž součástí jeho odpovědnosti. Sociální pracovník nesmí přetvářet klienta podle svého obrazu. Porozumění a respektování vnitřního světa jiného člověka, v tomto případě klienta, který si jiný svět vytváří sám a je za něj také odpovědný, je předpokladem dobré praxe. Je třeba mít stále na mysli, že vnější svět je společný, oproti tomu vnitřní svět má povahu soukromou a intimní. Důležité je chtít se orientovat na porozumění vnitřního světa druhého a jeho respektování.³⁸

Vnitřní svět obsahuje individuální citlivá místa. Nejen klient, ale i samotný sociální pracovník, má svůj vnitřní svět, oba světy jsou ve vzájemné interakci.³⁹ Tato místa mohou být odhalena v procesu sebereflexe, což je proces, při kterém jedinec vnímá, posuzuje a řídí své chování tak, aby jeho reakce na sociální okolí nebyly mechanické.⁴⁰ Je tedy i další součástí odpovědnosti sociálního pracovníka, aby dbal o své duševní zdraví a analyzoval své chování tak, aby byl způsobilý vykonávat svou profesi a nepoškozovat své klienty.⁴¹

Ačkoliv je sociální pracovník odpovědný vůči klientovi za služby, které mu poskytuje v rámci sociální práce, je klient odpovědný za svůj život a sociální situaci nese klient sám. Sociální pracovník je odpovědný za pomoc, nemůže však činit zázraky, což od něj ani nelze očekávat. Zde však dochází ke střetu, kdy klient služby

³⁷ Srov. JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 4.

³⁸ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 2000, s. 13-36.

³⁹ Srov. GÉRINGEROVÁ, J. *Pomáhající profese. Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. Psyché (Triton), s. 39.

⁴⁰ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010, s. 515.

⁴¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 56.

často má tato nereálná očekávání, která nemůže sociální pracovník naplnit, což opět vede k negativnímu pohledu a utvrzení negativního postoje k sociální práci.⁴²

Sociální pracovník by neměl přijímat odpovědnost, která náleží klientovi, avšak mohou nastat i situace, kdy je oprávněné tuto odpovědnost převzít. Jedná se o situace, kdy klient neochrání sám sebe, např. mentálně postižení, nebo též klienti, kteří nejsou sociálně odpovědní, např. nerespektují práva druhých či svým jednáním práva druhých ohrožují. Sociální pracovník pak ve svých postupech balancuje mezi právy klienta na sebeurčení a sociální odpovědností za ohrožené. Pro kterou variantu se sociální pracovník rozhodne, závisí na kompetencích jeho klienta. Zda klient kompetencemi k vlastní odpovědnosti disponuje či nikoliv, je otázkou, na kterou by uvážlivě měl odpovědět sociální pracovník. Nejlepším nástrojem sociálního pracovníka pro takovéto posouzení je dialog s klientem, vhodné je také pozorování, analýza dokumentace klienta a kooperace s dalšími odborníky. Pokud chybí kompetence odpovědnosti klienta, měl by ji citlivě přebírat sociální pracovník, pakliže je to nutné k ochraně klienta.⁴³

2.4 Sociální pracovník ve vztahu

Sociální pracovníci jsou považováni za osoby, které vstupují do života jiných. Kvalita vztahu mezi pomáhajícím, tj. sociálním pracovníkem, a klientem značně ovlivňuje samotný proces pomáhání.⁴⁴ Pomáhající pracovník by byl bez vztahového rámce ke klientovi pouhým vykonavatelem pravomocí, což by nebylo vůči klientovi prospěšné, ačkoliv by to mohlo být ku prospěchu společnosti a mohla by tak být zachována absolutní rovnost.⁴⁵

⁴² Srov. STŘELKOVÁ, M. Úkolem sociálních pracovníků je pomáhat, nikoliv činit zázraky. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2007, roč. 2007, č. 1, s. 20.

⁴³ Srov. JANEBOVÁ R., MUSIL, L. Mýty o roli sociálních pracovníků. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2007, roč. 2007, č. 1, s. 57.

⁴⁴ Srov. GÉRINGEROVÁ, J. *Pomáhající profese. Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. Psyché (Triton), s. 54.

⁴⁵ Srov. MATOUŠEK, O., in MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J., ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2010, s. 17-26.

Vztah ke klientovi je determinován duševním životem sociálního pracovníka, který nese znaky jedinečnosti, výlučnosti a odlišnosti.⁴⁶ Stěžejní je samotná osobnost sociálního pracovníka z pohledu vztahu mezi ním a klientem, kdy je očekáváno navázání i důvěrnějšího vztahu. Aby byl sociální pracovník schopen vystupovat ve vztahu s klientem kvalifikovaně a profesionálně, musí mít dostatečně rozvinutou osobnost, musí být dostatečně uvědomělý a musí mít vyjasněný hodnotový rámec. Sociální pracovník si taktéž musí uvědomovat své role a pozice ve vztahu ke klientovi, které zahrnují i určitou moc nad klientem, jelikož uvedené aspekty silně ovlivňují vztah s klientem a budování vzájemné důvěry.⁴⁷

2.4.1 Osobnost sociálního pracovníka

V současných teoriích je poukazováno na biologickou, psychologickou a duchovní dimenzi člověka. Tato triáda koresponduje se třemi světy našeho života, světem přírody a věcí, světem lidské mysli a vztahů a světem kultury.⁴⁸

Formování osobnosti v procesu personalizace je realizováno sebevýchovou i ovlivněno vnějšími determinanty. Výsledkem zdařilého procesu personalizace je pak osobnost zakotvená v životě, s vlastní sebeúctou, respektovaná, zakoušející svou vlastní cenu,⁴⁹ což je jistě nezbytný předpoklad pro výkon profese sociálního pracovníka. Taktéž uvedená sebevýchova je nutná při výkonu profese sociálního pracovníka.

Pro zdařilý život a úspěšnou komunikaci s druhými lidmi, která je nutná k budování vztahů, je podstatný kontinuální rozvoj citu pro hodnoty, jakožto směřodatné významy, které určují či spoluurčují směr jednajícího subjektu a jeho vztah k okolnímu světu, jejich hierarchii, rozvoj schopnosti odlišit důležité od toho méně důležitého.⁵⁰ Hodnoty jsou nedílnou součástí osobnosti.

⁴⁶ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 2000, s. 15.

⁴⁷ Srov. *Mýty a pravda*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2015, s. 13.

⁴⁸ Srov. SMĚKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister & Prinsipal, 2002, s.15-19.

⁴⁹ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, s.53-54.

⁵⁰ Srov. SPAEMAN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda, 1995, s. 34.

Jedinec nezískává hodnotová stanoviska jen diskursem a poučením, ale i zkušeností a učením. Pokud je člověk schopen podřídit se svému dlouhodobému hodnotovému stanovisku, které však odporuje jeho bezprostřednímu, aktuálnímu uspokojení potřeb, je pak schopen mravního jednání. Pro dobrý život je třeba hodnotový cit kultivovat,⁵¹ což zároveň souvisí i s rozvojem samotné osobnosti sociálního pracovníka.

V sociální práci chybí ucelený pohled na to, z jakých hodnot by měla vycházet. Faktorů, které to ovlivňují, je několik.⁵²

- rozdílnost kulturních hodnot,
- osobní hodnoty, které si jedinec utváří na základě kultury i profesní identity,
- různorodost sociální práce, která je dána jejím směřováním k různým cílovým skupinám za použití různých metod a přístupů,
- rozdílností hodnot, ke kterým se hlásí organizace, ve kterých je sociální práce realizována.

Výše uvedené faktory ovlivňují osobní hodnoty sociálního pracovníka, skrze které při výkonu profese vnímá své poslání a roli a dle toho jedná. Hodnotou může být důvěra v klienta, mlčenlivost, ochota pomoci, vědomí vlastního bezpečí, odpor k riskování nebo příklon k určitým typům klientů.⁵³

2.4.2 Role sociálního pracovníka ve vztahu

„Role jsou sociálně definovaná očekávání, jimiž se osoba s určitým statutem nebo sociálním postavením řídí.“⁵⁴ Role sociálního pracovníka má svá pravidla a očekávání. Z pohledu klienta by sociální pracovník měl být ochotný, vlídný, vyrovnaný, schopný empatie a osobního nasazení,⁵⁵ toto očekávání klientů se však v praxi ne vždy naplňuje.

⁵¹ Srov. SPAEMAN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda, 1995, s. 35-38.

⁵² Srov. FLÍDROVÁ, M., OPATRŇÝ, M. Role hodnot v identitě sociální práce. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2014, roč. 2014, č. 2, s. 121.

⁵³ Srov. FISCHER, O., MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok, 2008, s. 66.

⁵⁴ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 99.

⁵⁵ Srov. GÉRINGEROVÁ, J. *Pomáhající profese. Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. Psyché (Triton), s. 36.

Sociální pracovník má své jedinečné zkušenosti, je vybaven specifickými znalostmi, je mu dána důvěra ze strany klientů, že jedná v jejich nejlepším zájmu. Sociální pracovník je stavěn do role hodnotitele, má v některých případech v rukou státní moc a nástroje sociální politiky, také je stavěn do role spojence klienta, kterému mu pomáhá v nepříznivých situacích, a to i za cenu boje se státní mocí, která jedná proti zájmu klienta. Vstupuje do vztahu s klientem svou jedinečnou osobností.⁵⁶

V praxi se mohou objevovat dva typy sociálních pracovníků ve smyslu jejich angažovanosti, tedy pracovníci neangažovaní a angažovaní. Pracovník neangažovaný ve své profesi pojímá svou roli bez osobního nasazení a zájmu, plní jen přesně stanovené povinnosti, které však nemusí zahrnovat naplnění všech potřeb klienta a pochopení jeho individuality a jedinečnosti jeho příběhu. Neangažovaný pracovník se sice z pohledu norem chová ke klientovi v souladu s nimi, tedy i slušným způsobem, ale jeho činnost není pro klienta uspokojující.⁵⁷

Oproti tomu stojí angažovaný pracovník, pro něhož je smysluplným naplněním dosažení osobního vztahu s klientem založeným na důvěře. Úkolem angažovaného pracovníka je tedy každého klienta pochopit. Pochopení druhého však skýtá těžkosti, plné pochopení druhého vzhledem k výše řečenému je spíše nedosažitelný ideál. Na takto orientovaného pracovníka však v jeho profesi mohou číhat úskalí, kdy vztah s klientem se může stát příliš osobním, či může vědomě či nevědomě být důvěry zneužíváno, a to ať už ze strany sociálního pracovníka, tak i klienta, je také možné, že nastane vyhoření sociálního pracovníka.⁵⁸

Sociální pracovníci se zabývají životními situacemi lidí, a pokud nahlíží na jejich situace holisticky, mohou mnohem lépe postihnout situaci.⁵⁹ Sociální práce je přímo cílena především na interakci mezi člověkem a jeho prostředím. Posláním sociálního

⁵⁶ Srov. BARÁKOVÁ, M., KACZOR, M., ELICHOVÁ, M. Sociální pracovník jako archetyp postmoderního superhrdiny? *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2016, roč. 2016, č. 5, s. 124.

⁵⁷ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 2000, s. 16-17.

⁵⁸ Srov. NEČASOVÁ, M. in MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 45-46.

⁵⁹ Srov. MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale--: dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004, s. 13.

pracovníka je podporovat rovnováhu mezi klientem a jeho prostředím, přičemž rovnováha je podmíněna mnoha různými okolnostmi, kdy tyto okolnosti představují jedinečnou životní situaci klienta. Tuto rovnováhu lze také nazvat sociálním fungováním.

V sociální práci je koncept sociálního fungování chápán v rámci třech základních přístupů, třech paradigmat sociální práce. Sociální práce je chápána jako terapeutická pomoc, nebo jako reforma společenského prostředí, nebo jako sociálně právní pomoc.⁶⁰

Sociální pracovník při své práci integruje poznatky z jiných disciplín, jako je např. psychologie, sociologie, právo apod., s ohledem na výše zmíněné specifické poslání.⁶¹ To, co má vliv na pohled sociálního pracovníka na klienta, souvisí s kulturou jeho pracoviště a bezpochyby také s osobnostními rysy sociálního pracovníka. Ačkoliv na pracovištích existuje určitá kultura, může docházet i k rozdílům ve způsobu hodnocení klienta v rámci jednoho pracoviště.⁶²

Klient vnímá u pomáhajícího profesionála jeho osobní kvality, jeho důvěryhodnost, chce, aby se pomáhající stal příjemcem toho, co chce klient vyjevit. Klient vnímá schopnost komunikace sociálního pracovníka s ním, zejména jeho kvalitu umění naslouchat, klient vnímá míru poskytovaného bezpečí, která mu umožňuje se otevřít.⁶³

Do vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem vstupují otázky moci a otázky morální ze strany klienta, nejběžněji jako otázky nevyřčené, do hry již dlouho před samotným kontaktem se sociálním pracovníkem. Soustavné objasňování pozic, poslání, pravidel, podmínek a morálky, je důležité proto, aby mohly být tyto nevyslovené otázky klienta zodpovězeny, je totiž ze strany sociálního pracovníka neetické předpokládat, že klientovi je známo vše.⁶⁴

⁶⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001, s. 188-189.

⁶¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001, s. 192.

⁶² Srov. MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale--: dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004, s. 21.

⁶³ Srov. CULLEY, S., BOND, T. *Integrativní přístup v poradenství a psychoterapii: dovednosti a strategie pro zvyšování kompetence v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2008, s. 216.

⁶⁴ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 113.

Ve vztahu klienta a sociálního pracovníka se zrcadí odlišné pozice vstupu do jejich vztahu. Klienta přivedl jeho osobní zájem, žádost nalézt pomoc. Případně i nedobrovolný příchod klienta ve výsledku může být ku jeho prospěchu, alespoň naděje tu je. Oproti tomu sociální pracovník chce pomáhat, což jej vedlo k výběru jeho povolání. Oba se tedy ocitají v rozdílných pozicích, oba vstoupili do vztahu z důvodů odlišných potřeb. Od začátku si sociální pracovník nutně pokládá otázku, co klient potřebuje. Klient v zásadě není povinen vědět a nejsou mu známy všechny aspekty profesionálního pomáhání, sociální pracovník je oproti tomu znalý profesionál, který je povinen klienta adekvátně o všem poučit. Sociální pracovník je nositelem odpovědnosti za profesionální vztah s klientem.⁶⁵

2.4.3 Sociální pracovník ve vztahu a moc

Sociální pracovník v podstatné dimenzi ve vztahu s klientem uplatňuje moc. Moc je uplatnění vlivu na chování jedinců, případně na jejich přesvědčení.⁶⁶ Moc se v sociální práci projevuje na různých úrovních. Ve vztahu klient sociální pracovník existuje nerovnováha, klient je ve vztahu jako laik a přijímá tento fakt jako samozřejmý, což však nemusí být reflektováno samotnými sociálními pracovníky. Moc lze chápat jako vlastnictví i vztah. Vlastnictví ve smyslu schopnosti kontroly jiných, vztah ve smyslu vztahového fenoménu, kdy sociální pracovník jako reprezentant dominantní kultury v rámci výkonu své profese nutí své klienty přijmout tuto kulturu a tím uplatňují moc, která je produktivní, ne jen represivní.⁶⁷

Moc lze rozlišovat na moc reálnou a pociťovanou. Reálná moc, tj. institucionálně přidělená, na jejímž základě může dojít k omezení osobní svobody klienta, aby bylo zamezeno možnému ohrožení jeho zdraví či zdraví druhých. Vedle toho moc pociťovaná je mocí, kterou klient cítí, jelikož něco potřebuje a cítí do jisté míry bezmoc,

⁶⁵ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 18-19.

⁶⁶ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 112.

⁶⁷ Srov. JANOŮŠKOVÁ, M. „V trojím ohni“: Mocenský vztah sociálního pracovníka ke klientovi. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2013, roč. 2013, č. 2, s. 85-96.

kteřá je chápaná jako polaritní kvalitou k moci. Polarita značí to, že tam, kde existuje moc, je i bezmoc. V souvislosti s uplatňováním moci je třeba zmínit dva postoje, které se při výkonu profese ve vztahu ke klientovi vyjevují, kterými jsou pomoc a kontrola, jejichž vzájemná kombinace přinese klientovi optimální výsledný efekt.⁶⁸

Moc je důležitá, a to i v pomáhání, zvědomění mocenských pozic sociálního pracovníka je důležitým faktorem, který ovlivňuje důvěru a vztah klient pracovník, aby se moc v rukou sociálního pracovníka nestala přítěží ve výkonu jeho profese. Nedirektivní vedení klienta je účinnějším postupem, i když časově náročnějším, oproti postupům, které nepodporují klienta v tom, aby našel vlastní řešení své problematické životní situace. Nejde přitom o volbu té či té varianty, spíše jde o různé stupně na škále řízení-podpory. Na tuto podporu, tedy na otázku řízení lze hledět z hlediska způsobu, jakým pracovník s klientem jedná, tj. z hlediska typu intervence sociálního pracovníka do života klienta. Direktivním typem intervence je instrukce ve formě příkazů, zákazů, doporučení apod. Menší direktivu v sobě nese komentář, který svým obsahem obsahuje určitý návod, jak je možno na situaci, problém nahlížet. Intervence může spočívat v pokládání dotazů, nesmí jít však o otázky sugestivní, které by již samy o sobě navozovaly určitý směr. Otázky by měly směřovat k nápovědě, k nahlídnutí z jiného úhlu pohledu. Nedirektivním typem intervence je rezonance, zrcadlení sdělovaného. Volba intervence přispívá k určení moci, kterou ve vztahu ke klientovi přebíráme.⁶⁹

Každý funkční celek musí mít své jasné hranice proto, aby mohla být rozlišena míra splývání a odlišností tohoto celku. Ve vztahu klient sociální pracovník tomu není jinak. Hranice ve vztahu mezi dvěma lidmi je míněna jako dělítko, které určuje, co je záležitostí jednoho a co druhého. Každý z účastníků vztahu může pojímat rozdělení kompetencí ve vztahu různě. Základní polohou pomáhajícího je být empatický vůči klientovi, avšak současně neztratit ukotvení v sobě samém. Je třeba rozlišit soucit od empatie. Při soucitu se ztotožňujeme s protějškem, při empatii jakožto vcítění,

⁶⁸ Srov. GÉRINGEROVÁ, J. *Pomáhající profese. Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. Psyché (Triton), s. 79-80.

⁶⁹ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 2000, s. 39-51.

si představujeme, co se v druhém děje, ale zůstáváme sami sebou. Hranice pak slouží jako ochrana. Nalézt optimální hranici je nesnadné, ale je třeba se o to stále pokoušet.⁷⁰

Existuje jemné rozhraní mezi pozitivním a negativním působením sociálního pracovníka vůči klientovi, a v tomto ohledu je třeba trvalého přemýšlení o této pozici.⁷¹ Osobní nasazení, osobní pohled při hledání řešení klientů je specifické pro profesi sociálního pracovníka. Hodnotová neutralita a princip kontrolovaného osobního zaujetí však činí značné nároky na emocionální a výkonovou výdrž sociálních pracovníků.⁷²

2.4.4 Moc, pomoc a kontrola

V kontextu profese sociální práce je nutno vždy hovořit o profesionálních způsobech pomoci a kontroly, přičemž musí mít uplatňování kontroly jasná kritéria a pravidla. Nemůže pak dojít ke zneužití kontroly pro prosazování cílů pracovníka. Úspěšné přebírání kontroly znamená zvědomění jasné pozice v souladu s vlastním rozhodnutím, jistotu v normách, dovednostích a technik profesionálních přístupů, jasnost kritérií a pravidel, kdy s uplatňováním kontroly přestat.⁷³ Pomoc a kontrolu lze realizovat osmi profesionálními způsoby práce, profesionalita je přitom stvrzena dvěma podmínkami. První podmínkou je, že způsob práce je volbou mezi alternativami. Druhou podmínkou je, že užitečnost pomoci a kontroly je v rukou klienta a je úkolem sociálního pracovníka zjistit, zda je možno naplnit tuto podmínku. Mezi profesionální způsoby kontroly patří.⁷⁴

- *opatrování*, kdy dochází ze strany pracovníka k převzetí starostí o klienta s vědomím odpovědnosti a kontroly nad klientovými záležitostmi a s vírou, že klient si zaslouží více,

⁷⁰ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 2000, s. 74-92.

⁷¹ Srov. GÉRINGEROVÁ, J. *Pomáhající profese. Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. Psyché (Triton), s. 78.

⁷² Srov. ŘEZNÍČEK, Ivo. *Metody sociální práce: Podklady ke stáží studentů a ke kazuistickým seminářům*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 18.

⁷³ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 40-41.

⁷⁴ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 32-37.

- *dozor*, kdy výběr norem a pravidel je v držení pracovníka včetně přebrání kontroly nad dodržováním pravidel ze strany klienta,
- *přesvědčování*, kdy dochází ke kontrole klientovy motivace, jeho názorů, postojů a hodnot,
- *vyjasňování*, kdy se před klientem rozevírají možnosti, aby mohly být zformulovány jeho cíle.

Profesionální pomoc lze vymezit jako:⁷⁵

- *doprovázení*, kdy klient neočekává změnu toho, co je pro něj nezměnitelné, hledá v pomáhajícím oporu, někoho, kdo mu pomůže nést jeho břímě,
- *vzdělávání*, kdy se jedná o vzájemnou kooperaci, klient vnímá, že je potřeba nabýt nových vědomostí a druhý může v tomto ohledu naplnit jeho očekávání,
- *poradenství*, kdy se jedná o spolupráci na základě klientova přání v rozvinutí jeho možností, odstranění překážek, s očekáváním toho, že bude nalezena nejužitečnější cesta, která bude objevena ve vzájemné spolupráci,
- *terapie*, kdy klientovo očekávání o zbavení se jeho trápení bude naplněno za pomoci jeho zmocnění.

2.4.5 Sociální pracovník ve vztahu a komunikační dovednosti

Ve vztahu ke klientovi musí sociální pracovník nutně využít svých dovedností komunikace jako základního prostředku, aby vztah mohl vůbec vzniknout. Lidské vztahy se odehrávají v komunikaci, kdy slovo komunikace pochází z latiny, *communicare*, tj. sdílet. Část vzájemného dorozumívání probíhá v rovině řeči, větší část kominice probíhá neverbálně. Součástí komunikace je vnitřní pravda, to, co vnímám, cítím, myslím si.⁷⁶ Komunikace může mít různé formy.⁷⁷

⁷⁵ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 32-37.

⁷⁶ Srov. ADAMOVIČ, L., DUDÁK, V., VENTURA, V. *Základy filosofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. Praha: Fortuna, 2004, s. 40.

- *soupeření* v pozitivním slova i v negativním smyslu slova, kdy v obou případech je aktivována určitá síla,
- *spolupráce* ve smyslu společné cesty za společným cílem vyžadující snižování sobeckých tendencí a upevňování prosociálních vlastností.

Dobré vztahy jsou založené na etických principech, vycházejí z vědomí rovnosti lidí, z uznání lidské důstojnosti, kterou neruší žádná bezmoc, ani fyzická ani duševní, a z uznání svobody druhého ve smyslu tolerance. K základním etickým principům řadíme také důvěru, která se vytváří v dlouhodobém horizontu na základě zkušeností, že jedinec nejedná jen ve svůj prospěch. V důvěryhodném vztahu hraje roli i schopnost vnímat druhého jeho vlastníma očima, tj. schopnost empatie. K dobrým vztahům patří i dialog, umění sdělovat, naslouchat a umění dohody.⁷⁸

„Komunikační kompetence jsou pro práci sociálního pracovníka velice důležité. Znamená to znát a ovládat systém znaků, rozumět pravidlům kombinatoriky, umět znaky správně používat a poznat, kdy jsou použity nesprávně.“⁷⁹ Komunikace se neodehrává jen v rovině slov, ale probíhá také na neverbální úrovni. Zaměření na tyto neverbální prvky komunikace je velice vhodné při komunikaci s dětmi. Je důležité udržovat přímý oční kontakt, zaujmout stejnou pozici – dodržet tzv. zrakový horizont, usmívat se. Z hlediska gestiky by komunikace měla probíhat bez používání „panovačných gest“, nelze ani opomenout vzhled sociálního pracovníka, situační faktory a prostředí. Dalším základním předpokladem úspěšné komunikace s dítětem je znalost jednotlivých vývojových období dítěte od jeho narození po dospívání. Komunikace je taktéž ovlivněna konkrétní problémovou situací dítěte. Důležité je i okolí a prostředí dítěte, kterým je obklopeno, okolí nejběžněji představuje jeho rodina. Dítě by mělo mít v komunikaci se sociálním pracovníkem dojem, že je aktérem komunikace. Dítě je třeba chválit, oceňovat a povzbuzovat, a to skrze nejrůznější předměty, jako jsou například

⁷⁷ Srov. ADAMOVIČ, L., DUDÁK, V., VENTURA, V. *Základy filosofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. Praha: Fortuna, 2004, s. 140.

⁷⁸ Srov. ADAMOVIČ, L., DUDÁK, V., VENTURA, V. *Základy filosofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. Praha: Fortuna, 2004, s. 140-141.

⁷⁹ VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000, s. 48.

hračky, kterými je možné se dostat k dítěti blíže. Je také možné využívat projekce či nejrůznějších projekčních technik typu – tužka-papír (malování, doplňování apod.).⁸⁰

2.5 Rizika výkonu profese sociálního pracovníka

Člověk má svou individuální jedinečnost, chce-li dobře porozumět této své kategorii bytí, je třeba na ni nahlížet z pohledu pozadí lidské pospolitosti, na kterém probíhá celý složitý proces jejího utváření. Pro porozumění člověku je důležité hledat vztah mezi jeho individualizací a socializací.⁸¹ Vztah k lidem se nelze naučit jinak než v osobním kontaktu.⁸² Vztahy pracovník a klienta lze odvozovat ze dvou rovin:⁸³

- stejný vztah jako má pracovník k sobě samému, má i ke klientovi,
- jaké vztahy mají pracovníci mezi sebou, takový vztah obvykle mají ke klientům.

Obě tyto roviny mají vliv na možnost vzniku syndromu vyhoření, který je nejběžnějším rizikem výkonu profese sociálního pracovníka.⁸⁴

2.5.1 Syndrom vyhoření

Syndrom vyhoření vzniká v důsledku nezvládnutého stresu a jeho typickým projevem je změna chování sociálního pracovníka. Dalšími typickými projevy, které se lineárně stupňují, jsou ztráta nadšení pro výkon profese hraničící s lhostejností, negativní postoj k výkonu profese včetně negativního postoje k sobě samotnému, i ke kolegům, pocity bezmoci, smutku a úzkosti. Vyhoření je důsledek nerovnováhy mezi profesním očekáváním na jedné straně a profesní realitou na straně druhé. K rozvoji syndromu vyhoření přispívají také podmínky na pracovišti. Vysoké pracovní nároky, včetně přílišné byrokratické kontroly chování, konflikt a nejednoznačnost rolí

⁸⁰ Srov. PLEVOVÁ, I., SLOWIK, R. *Komunikace s dětským pacientem*. Praha: Grada, 2010, s. 24-34.

⁸¹ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, s. 53.

⁸² Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 2000, s. 140.

⁸³ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 2000, s. 113.

⁸⁴ Srov. MATOUŠEK, O., HARTL, P. in MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 52-55.

sociálního pracovníka při výkonu profese, nevhodná nebo nedostatečná podpora a minimum zpětné vazby, neexistující plány osobního rozvoje jsou nečastějšími determinanty na straně pracoviště, které mají vliv na vznik syndromu vyhoření.⁸⁵ Syndromu vyhoření může předcházet syndrom pomáhajících.⁸⁶

2.5.2 Syndrom pomáhajících

Syndrom pomáhajících je projev, při kterém sociální pracovník řeší své trauma, kdy sám trpí nedostatkem pochopení a uznání a tento nedostatek si kompenzuje ve vztahu ke klientovi, vůči kterému je v mocenské převaze.⁸⁷ Tento syndrom je obranou proti vlastním myšlenkám a kompenzuje neschopnost prožívat a vyjadřovat emoce a potřeby, může se jednat například o trauma odmítnutého dítěte.

U tohoto syndromu je typické, že jedinec se svým přísně kontrolovaným jednáním zaměřuje na výkon. Problém tohoto syndromu spočívá v tom, že značně ovlivňuje profesní výkon a současně poškozují samotného pracovníka.⁸⁸ Poznání o existenci rozporů v obraze sebe samého, které jsou běžné pro pracovníky v pomáhajících profesích, kam sociální pracovník patří, je pro sociálního pracovníka užitečné.⁸⁹

⁸⁵ Srov. MATOUŠEK, O., HARTL, P. in MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 54-55.

⁸⁶ Srov. SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*. Praha: Portál, 2015. Spektrum (Portál), s. 23-25.

⁸⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 2.

⁸⁸ Srov. SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*. Praha: Portál, 2015. Spektrum (Portál), s. 17-22.

⁸⁹ Srov. GÉRINGEROVÁ, J. *Pomáhající profese. Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. Psyché (Triton), s. 68.

3 Sociálně právní ochrana dětí

Následující kapitola bude zacílena na seznámení s pojmy sociálně právní ochrany dětí („dále jen SPOD“), včetně zákonného vymezení, popsány budou činnosti a opatření sociálně právní ochrany dětí, pozornost bude věnována cílové skupině, tj. dětem. V závěru je popsána činnost sociálního pracovníka OSPOD, která má vzhledem k povaze sociálně právní ochrany dětí určitá specifika.

Sociálně právní ochrana dětí je jednou z oblastí praktického naplňování lidských práv v systému současné moderní sociální politiky, je také projevem společenské odpovědnosti státu na ochraně a péči o potřebné. Do sociálně právní ochrany dětí se prolínají změny společenských postojů a hodnot občanů státu.⁹⁰ Moderní koncepce SPOD se snaží ohroženým dětem zajistit trvalé a bezpečné prostředí respektující jejich individuální potřeby v souladu s jasnými pravidly, standardizovanými a objektivními metodami.⁹¹ Moderní pojetí SPOD je centrálně garantované, ale lokálně provozované. SPOD je aktérem lokální politiky služeb sociální práce. SPOD je základním parametrem a předpokladem moderní funkční rodinné, potažmo sociální politiky. K hledání optimálních řešení je třeba multidisciplinární spolupráce, dále i kombinace formálních i neformálních prostředků, které dopomohou k nalezení požadované odpovědi žádoucích řešení problematiky SPOD.⁹² Z mnoha institucí, jejichž pracovníci spolupracují v rámci týmu, lze jmenovat např. Úřad práce, soudy, školy, zdravotnická zařízení, Probační mediační služba, dětská centra, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, dětské domovy, střediska výchovné péče.⁹³

SPOD je pojem užívaný pro bezplatnou činnost, která je cílena k ochraně a zajištění práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných práv zájmů dítěte a působení k znovuoobnovení narušených funkcí rodiny, přičemž se dítětem zpravidla rozumí osoba do dovršení zletilosti, tj. do 18 let.⁹⁴

⁹⁰ Srov. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana v praxi*. Praha: Grada, 2012, s. 13.

⁹¹ Srov. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana v praxi*. Praha: Grada, 2012, s. 23-25.

⁹² Srov. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana v praxi*. Praha: Grada, 2012, s. 29.

⁹³ Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 45.

⁹⁴ Srov. PAZLAROVÁ, H. in MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 459.

Činnost SPOD je velmi rozmanitá, přičemž nejdůležitějším hlediskem je poskytovat ochranu nejzranitelnějším, tj. dětem. Značí to tedy dětem poskytnout jistou míru bezpečí a jistoty. V dětství je formována osobnost každého z nás. Ochrana, a i samotné zakotvení práv dítěte, zlepšování podmínek života dětí, jsou stěžejními požadavky pro stávající i budoucí generace. Dítě pro svou nezralost (fyzickou i duševní) je snadno zranitelné.⁹⁵

Stěžejním dokumentem na ochranu dítěte je Úmluva o právech dítěte, která je součástí našeho právního řádu od roku 1991 a která tvoří rámec pro národní legislativu v oblasti SPOD.⁹⁶ Práva dítěte, obsažená v člancích Úmluvy o právech dítěte, byla převzata do právního řádu ČR a prolíná se napříč celým právním řádem. Další významné dokumenty na ochranu práv dítěte byly přijaty Radou Evropy, a to například Evropská sociální charta datovaná roku 1961 a Evropská úmluva o osvojení dětí z roku 1967.⁹⁷

Děti nejsou samy schopny hájit své základní potřeby, z toho důvodu je třeba jejich specifické ochrany. Povinnost státu chránit děti před všemi druhy násilí, chránit jejich zdravý vývoj a zájmy neplyne pouze z mnoha mezinárodních dokumentů, ale i z vnitrostátních norem. Zde lze primárně uvést Listinu základních práv a svobod, přijatou na základě Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. 12. 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Listina základních práv a svobod“). Ve vztahu k dětem, které jsou ohrožené, je nejvýznamnější článek 32 Listiny základních práv a svobod, který se věnuje ochraně rodičovství a rodiny s důrazem na poskytování zvláštní ochrany dětem a mladistvým.⁹⁸ Mladistvým je ten, kdo je ve věku 15 až 18 let.⁹⁹ Jmenovitě je v článku 32 Listiny základních práv

⁹⁵ Srov. KAHOUN, V. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. Praha: Triton, 2007, s. 12.

⁹⁶ Srov. PAZLAROVÁ, H. in MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 459.

⁹⁷ Srov. KAHOUN, V. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. Praha: Triton, 2007, s. 16.

⁹⁸ Srov. Článek 32 Listiny základních práv a svobod, usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění platném k 7. 3. 2021.

⁹⁹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 112.

a svobod upraveno právo rodičů na výchovu dítěte, za podmínky, že jejich právo není omezeno ze strany soudu, jelikož odluka dětí a rodičů proti vůli rodičů je možná pouze na základě rozhodnutí soudu a to na základě a v mezích zákona.¹⁰⁰

V prostoru České republiky poskytují či jinak zajišťují výkon ochrany dětí orgány sociálně právní ochrany dětí, kterými jsou dle zákona obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, dále pak Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky a ve vztahu k cizině Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí a Úřady práce. SPOD také mohou poskytovat tzv. pověřené osoby, o jejichž pověření rozhoduje krajský úřad. Právní ochranu dětem poskytuje také soud, který je jako jediný oprávněn rozhodovat o odebrání dětí z péče rodičů v případech, kdy je nutné a dle zákona nutné a oprávněné, nebo dále například o péči o nezletilé či opatřeních.¹⁰¹

3.1 Specifická sociálně právní ochrana dětí

Specifická ochrana dítěte je obsažena v právních předpisech, kterými je především zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „zákon o SPOD“), zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, a další právní předpisy. Základním předpisem o sociálně právní ochraně dětí je již zmiňovaný zákon o SPOD, který byl přijat s cílem upravit samostatnou normou postup státních orgánů a činnost fyzických a právnických osob, které se zabývají ochranou dětí.¹⁰²

Zákon o SPOD v úvodním ustanovení § 1 definuje sociálně právní ochranu dětí jako:

- a) „ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,

¹⁰⁰ Srov. KAHOUN, V. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. Praha: Triton, 2007, s. 15-17.

¹⁰¹ Srov. NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2016. Právo (ANAG), s. 25.

¹⁰² Srov. KAHOUN, V. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. Praha: Triton, 2007, s. 15.

- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.¹⁰³

Kvalita při ochraně zájmu dětí je garantována souborem šestnácti kritérií, která jsou závazná pro všechny orgány vykonávající SPOD. Jsou jimi standardy kvality SPOD.¹⁰⁴ Do standardů kvality náleží principy a bodové hodnocení výkonu SPOD, standardy sociální práce s klientem, zajištění v ohledu personálním, organizačním i technickém.¹⁰⁵

V oblasti SPOD je zcela zásadní, aby všechny aktivity směřovaly k ochraně dítěte, k naplnění jeho potřeb, s akcentem na emocionální a sociální potřeby dítěte, k podpoře stability a funkčnosti prostředí, ve kterém dítě realizuje své dětství.¹⁰⁶ Každé dítě má právo požádat o pomoc a ochranu, může své právo realizovat i bez vědomí rodičů či jiných odpovědných osob. Každému dítěti, které je schopno vyjádřit svůj názor, má být umožněno, aby tak učinilo, přičemž k tomuto názoru je třeba přihlížet. Stejně tak je právem dítěte, aby bylo adekvátně svému věku o všem informováno.¹⁰⁷ Veškerá jednání orgánů SPOD musí být činěna v nejlepším zájmu dítěte.

3.1.1 Nejlepší zájem dítěte

Nejlepší zájem dítěte je definovaný termín, který pramení z lidských práv a základních svobod a dalších právně závazných norem. Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, schválený vládou České republiky, definuje nejlepší zájem dítěte jako „*takový stav, kdy je zachována životní úroveň a podmínky, nezbytné pro jeho zdravý tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj a je chráněno právo dítěte na plný a harmonický rozvoj jeho osobnosti a schopností; plnohodnotné dětství a osobní potenciál dítěte*

¹⁰³ Ust. § 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 7. 3. 2021.

¹⁰⁴ Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 13.

¹⁰⁵ Srov. Ust. § 9a odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 7. 3. 2021.

¹⁰⁶ Srov. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana v praxi*. Praha: Grada, 2012, s. 40.

¹⁰⁷ Srov. PAZLAROVÁ, H. in MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 459.

je plně vyvinut v rámci rodiny; cizí péče a podpora je dítěti poskytována jen v nezbytně nutné míře.“¹⁰⁸ Pojem nejlepší zájem dětí je, jak je i z výše uvedené definice zjevné, obtížně uchopitelný. Zájmy dětí jsou provázány s normami skupiny, etnika, kultury apod., proto je možné vytvořit jen obecnou definici. Dítě má právo svůj zájem vyjádřit, je však obtížné, jak k jeho vyslovenému zájmu, resp. přání a názoru přihlížet, vzhledem k jeho jedinečnosti, dosažené zralosti, schopnostem, dovednostem, věku a osobnosti. V tomto ohledu neexistuje v českém právním prostoru přesné ukotvení.¹⁰⁹ Zájem dítěte musí být následován při realizaci práva dítěte v konkrétní situaci a nesmí být podřazen jiným zájmům, to ovšem při současném respektování práv rodičů, což může být nesnadné.¹¹⁰

3.1.2 Cílová skupina činnosti sociálně právní ochrana dětí

Sociálně právní ochrana dětí se dle zákona o SPOD zaměřuje zejména na děti jejichž rodiče zemřeli a na děti jejichž rodiče neplní či nevykonávají povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti. Dále má být SPOD cílena na děti, jejich péče byla svěřena jiným osobám; které vedou zahálčivý a nemravný život; které se opakovaně dopouštějí útěků od pečující osoby; na kterých byl spáchán trestný čin; které jsou umístovány na žádost rodičů či jiné právnické osoby do zařízení, která zajišťují nepřetržitou péči nebo jejich umístění v takovýchto zařízení trvá déle než šest měsíců, dále dětem; které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo děti s jinou, doplňkovou ochranou, pobývajících na území ČR bez rodičů nebo jiných osob zodpovědných za jejich výchovu; či které jsou ohrožovány násilím.¹¹¹

¹⁰⁸ Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011 dle Usnesení vlády České republiky ze dne 13.7.2009 č. 883. [online] [cit. 20. 2. 2021] Dostupné na WWW: <https://www.databaze-strategie.cz/cz/mpsv/strategie/narodni-akcni-plan-k-transformaci-a-sjednoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti-na-obdobi-2009-az-2011>

¹⁰⁹ Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 13.

¹¹⁰ Srov. HAŠKOVÁ, A., POMLKOVÁ, K. Sociální pracovníci a pracovníce na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a lesbické biologické matky. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2015, roč. 2015, č. 5, s. 68.

¹¹¹ Srov. Ust. § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 7. 3. 2021.

Primární odpovědnost za dítě mají rodiče, kteří jsou držiteli svých kompetencí. Avšak pokud v rámci výkonu profese SPOD pracují s dětmi další osoby s odbornou kompetencí, činí je jejich kompetence spoluodpovědnými za péči o děti.¹¹² Rodičovské kompetence jsou chápány jako specifické schopnosti a dovednosti rodičů, které umožňují dětem naplnit jejich potřeby. Někdy jsou také označovány jako výchovné předpoklady rodičů. Objektivizace těchto předpokladů je obtížná, ale lze říci, že rodič by měl dítěti zajistit bezpečí, ochránit jeho zdraví, poskytnout mu adekvátní výživu, udržovat hygienu dítěte na náležitě úrovni, podporovat jeho rozvoj ve smyslu rozvíjení jeho schopností, edukovat dítě směrem k němu samotnému i směrem ke společnosti.¹¹³

V případě, že rodič rodičovskou odpovědnost nevykonává řádně, nastupuje OSPOD, který je povinen v rámci své činnosti provádět preventivní opatření, která se mimo jiné zaměřují na vyhledávání dětí, na které je SPOD zaměřena, jak je definováno výše. Jde tedy především o to, aby děti, na které cílí činnost SPOD, byly vyhledány, bylo působeno na jejich rodiče, v tom smyslu, aby zajišťovali péči ve všech ohledech, aby případné nedostatky v plnění rodičovské odpovědnosti byly projednány a odstraněny. Pro uvedenou činnost je nutná součinnost dalších participujících orgánů a institucí, která je jejich povinností.¹¹⁴ Základnu pro multidisciplinární spolupráci spolupracujících v systému SPOD může efektivně poskytnout přístup sociální práce nazývaný *Case management* neboli vedení případu, a to jak vytvořením formálních podmínek a pravidel spolupráce, tak využíváním konkrétních nástrojů.¹¹⁵ *Case management* je pojmenování přístupu, v českém jazyce překládaný jako vedení případu, který je využíván při hledání řešení životních nebo sociálních situací, které mají multikauzální příčiny a pro jejich zvládnutí je třeba intenzivní spolupráce klienta i celého multidisciplinárního týmu, přičemž stěžejní je zodpovězení otázky, jaké jsou potřeby klienta. Po vyhodnocení potřeb klienta

¹¹² Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 27.

¹¹³ Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 14.

¹¹⁴ Srov. Ust. § 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 7. 3. 2021.

¹¹⁵ Srov. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana v praxi*. Praha: Grada, 2012, s. 47.

je vytvořen transparentní intervenční plán, určen cíl a následně je zvolena optimální cesta k nalezení řešení problematické situace klienta.¹¹⁶

3.1.3 Činnost sociálně právní ochrany dětí – opatření sociálně právní ochrany

Zákon o SPOD ve své části třetí týkající se opatření SPOD upravuje preventivní a poradenskou činnost, opatření na ochranu dětí, činnost OSPOD při svěřeni dítěte do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, zprostředkování osvojení a pěstounské péče, pěstounskou péči na přechodnou dobu, ústavní a ochrannou výchovu, péči o děti vyžadující zvýšenou pozornost, SPOD ve vztahu k cizině, SPOD ve zvláštních případech a komisi pro SPOD a poradní sbory.¹¹⁷

Poradenství je definováno jako profesionální vedení jedince s využitím psychologických poznatků s důrazem na budování a vybudování vzájemné důvěry. Poradenství je jedna z možných cest pomoci odhalit a rozvinout potenciál jedince.¹¹⁸ Poradenská činnost je poskytována na prvním místě především neformálními opatřeními, např. ve formě poradenského vedení, pokud to však situace dítěte vyžaduje, jsou uplatněna výchovná opatření, která zasahují do rodinných poměrů.¹¹⁹ Mezi tato výchovná opatření formální patří napomenutí, dohled, uložení omezení, které brání působení škodlivých vlivů na dítě, a uložení opatření využití pomoci jiných odborníků.

Vedle preventivní a poradenské činnosti vykonávat OSPOD také funkci opatrovníka, v případech, kdy je k tomu zmocněn a ustanoven soudem. Výkon opatrovnictví, zejména kolizního opatrovnictví, je jedním z těžišť práce OSPOD.¹²⁰

OSPOD je oprávněn podávat za podmínek stanovených zvláštními právními předpisy návrhy k soudu, a to například na omezení či zbavení rodičovské odpovědnost nebo pozastavení jejího výkonu, na nařízení ústavní výchovy, na svěřeni dítěte do péče

¹¹⁶ Srov. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana v praxi*. Praha: Grada, 2012, s. 39-47.

¹¹⁷ Srov. Část třetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 7. 3. 2021.

¹¹⁸ Srov. HARTL, P. in MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 104.

¹¹⁹ Srov. KAHOUN, V. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. Praha: Triton, 2007, s. 21.

¹²⁰ Srov. NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2016. Právo (ANAG), s. 107.

zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc atd.,¹²¹ které představují značný zásah do rodinných poměrů dítěte. Pokud to vyžaduje zájem dítěte, lze aplikovat i opatření, kdy je dítě z rodiny odejmuto, přičemž rozhodnutí o takovém zásahu je výlučně v kompetenci soudu.¹²²

V oblasti náhradní rodinné péče je povinností pracovníků OSPOD primárně vyhledávat děti, které náhradní péči potřebují. Stejně tak je povinností pracovníků OSPOD vyhledávat vhodné osoby, které mohou péči poskytovat. OSPOD také přijímá a posuzuje žádosti o zprostředkování pěstounské péče či osvojení, pracuje s podklady pro rozhodnutí o náhradní péči, a poskytuje žadatelům poradenství. Děti, které se již ocitly v náhradní rodinné péči, OSPOD monitoruje, spolupracuje se všemi participujícími v procesech jednání a řešení záležitostí těchto dětí.¹²³ Pokud to zájem dítěte vyžaduje, je-li dítě zbaveno trvale či dočasně rodinného prostředí, nebo v rodinném prostředí nemůže setrvat, je nutno dítěti zabezpečit náhradní péči, primárně pak náhradní rodinnou péči.¹²⁴

OSPOD je povinen poskytovat součinnost v ohledu zjištění dostupných informací soudu, který je kompetentní v rozhodování o náhradní rodinné péči. OSPOD také informuje rodiče dítěte o všech aspektech náhradní rodinné péče a o důsledcích z ní plynoucích.¹²⁵ Cílem náhradní rodinné péče je vytvořit pro dítě bezpečné a stabilní prostředí, cílem OSPOD je pak minimalizovat možnost neúspěchu náhradní rodinné péče a předcházet a zamezit vystavování dítěte dalším pro něj zatěžujícím situacím.¹²⁶ Základním předpokladem úspěšné náhradní rodinné péče je dobře zvládnutý proces

¹²¹ Srov. Ust. § 14 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 7. 3. 2021.

¹²² Srov. Ust. § 13a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 7. 3. 2021.

¹²³ Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 38.

¹²⁴ Srov. MERTO VÁ, J., JANKŮ, B. *Manuál postupů pro zprostředkování náhradní rodinné péče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019, s. 11.

¹²⁵ Srov. Ust. § 48 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 7. 3. 2021.

¹²⁶ Srov. MERTO VÁ, J., JANKŮ, B. *Kdo se může stát náhradním rodičem? Kritéria odborného posuzování pro zájemce o náhradní rodinnou péči*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019, s. 14.

vlastního zprostředkování. OSPOD má k dispozici pomocné nástroje k usnadnění procesu náhradní rodinné péče.¹²⁷

Prvotním úkolem systému SPOD je podpora a pomoc primárně rodině dítěte. Pokud však dítě z nejrůznějších důvodů nemůže realizovat své dětství ve své vlastní rodině, není-li nikdo z jiných blízkých osob, kdo by dítě do své péče převzal, je třeba řešit situaci dítěte náhradní rodinou péčí. Funkce OSPOD spočívá ve zprostředkování této péče s důsledným vyhodnocením komplexní situace dítěte.¹²⁸ V prostoru České republiky jsou hlavními formami náhradní rodinné péče pěstounská péče, osvojení, poručenství a svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiči.¹²⁹ Mezi další formu náhradní rodinné péče řadíme také ústavní výchovu.¹³⁰

3.2 Sociální pracovník sociálně právní ochrany dětí

Sociální pracovník OSPOD musí mít vzhledem k náročnosti a mnohohrstevnatosti vykonávané práce specifické kompetence, které mu napomohou čelit náročným situacím, kterým je vystaven. Sociální práce vykonávaná sociálními pracovníky OSPOD, kteří jsou v pozici prodloužené ruky státní moci,¹³¹ je z pohledu laické veřejnosti vnímána spíše represivně. Napomáhá tomu i nedobrá obraz prezentovaný médií. Veřejné mínění pod vlivem nepřesných či neúplných informací o výkonu sociální práce je spíše v rovině negativní.¹³² Sociální pracovník OSPOD disponuje určitou mocí, která ve vztahu ke klientovi nabývá různých podob a může mít problematickou povahu.¹³³

¹²⁷ Srov. MERTOŮVÁ, J., JANKŮ, B. *Manuál postupů pro zprostředkování náhradní rodinné péče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019, s. 13.

¹²⁸ Srov. MERTOŮVÁ, J., JANKŮ, B. *Manuál postupů pro zprostředkování náhradní rodinné péče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, s. 9.

¹²⁹ Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 16-17.

¹³⁰ Srov. KAHOUN, V. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. Praha: Triton, 2007, s. 21.

¹³¹ Srov. NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2016. Právo (ANAG), s.10-11.

¹³² Srov. JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 12-13.

¹³³ Srov. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana v praxi*. Praha: Grada, 2012, s. 89-90.

Sociální pracovníci sociálně právní ochrany dětí vykonávají odlišné pracovní pozice dle svého zaměření v rámci tohoto pracoviště. Na pracovišti SPOD obvykle působí sociální pracovníci na pozici obecný sociální pracovník, kurátor či pracovník pro náhradní rodinnou péči.¹³⁴

Sociální pracovníci SPOD musí mít a mají kompetence jakožto všichni sociální pracovníci. Dále musí mít následující schopnosti:¹³⁵

- určit vlivy vyvolávající sociální problémy u jednotlivce či jiných subjektů, musí umět rozeznat formy těchto problémů,
- komunikovat srozumitelným a přiměřeným způsobem s klientem,
- spolupracovat s klientem na definici jeho potřeb a na přípravě vhodných plánů intervencí,
- poskytovat služby, jejichž přímým cílem je řešení situace klienta,
- spolupracovat se všemi participující na řešení klientovi situace a znát svou pozici a roli v této spolupráci,
- orientovat se v organizačních a komunitních vazbách, mít dovednost je posilovat a užívat pro svou profesi,
- orientovat se v právním a ekonomickém rámci své profese,
- hodnotit průběžně i konečně výsledky své činnosti,
- řešit nejen etická dilemata, ve kterých se při výkonu profese ocitá.

Sociální pracovníci SPOD se ocitají v nepřehledném množství náročných situací.

Jedná se například o:¹³⁶

- prověřování podezření na nevhodné zacházení s dítětem, včetně nutnosti oznámení těchto podezření orgánům činným v trestním řízení,

¹³⁴ Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 36-38.

¹³⁵ Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 45-45.

¹³⁶ Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 51.

- zahájení a průběh procesu odebrání dítěte z jeho rodiny, kdy pracovníci jsou také přítomni samotnému aktu odebrání dítěte,
- řešení situace dítěte, které je na útěku z ústavní instituce,
- řešení situace dětí, jejichž rodiče jsou závislí na různých návykových látkách, případně propadli patologickému hraní, nebo jsou násilnické povahy,
- posuzování situace dítěte, jehož rodiče jsou v procesu rozvodového řízení, kdy tento proces má destruktivní povahu,
- zásahy v době tzv. týdenní pohotovosti, kdy je sociální pracovník 24 hodin denně k dispozici pro řešení situace dětí,
- neexistence, absence či nedosažitelnost služby, která je pro klienta nutná a potřebná,
- bezmoc při řešení situace dítěte, které převzalo nevhodné vzory svých rodičů či jejich nevhodný životní styl,
- značná administrativní zátěž spojená s výkonem profese,
- prolínání pracovních problémů do roviny mimopracovní, do osobního života sociálního pracovníka.

Sociální pracovník SPOD ve výkonu své profese jsou v úzkém vztahu se svými klienty. Sociální pracovníci SPOD pomáhají v tíživých situacích, kdy tyto situace analyzují a ovlivňují, zabývají se rodinným zázemím dítěte, vstupují do soukromého prostoru dítěte a jeho okolí, vstupují také do širšího okolí dítěte, vyhodnocují potřeby dítěte, plánují postupy práce s dítětem, zajišťují návaznou péči, realizují výchovná opatření, hájí zájmy dítěte, podávají a přijímají informace ze všech prostředí dítěte, přičemž musí mít stále na zřeteli důvěrnost těchto informací a musí s těmito informacemi nálezitě, v souladu s právním řádem zacházet. Jednání sociálních pracovníků SPOD musí být transparentní.¹³⁷

¹³⁷ Srov. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana v praxi*. Praha: Grada, 2012, s. 133-141.

Problematické se jeví, jak stanovit a udržet obhajitelnou představu o tom, co lze považovat za normální, ve chvíli, kdy se jedná o jedinečnou situaci klienta, přičemž je bezesporu nesnadné zabránit promítání osobních postojů a norem do jedinečné situace klienta a zachování profesionálního přístupu k němu.¹³⁸ Sociální pracovník SPOD má totiž vždy vystupovat jako kompetentní odborník, klientům má přinášet něco pozitivního, a pokud to neumožňuje aktuální situace klienta, má se sociální pracovník SPOD snažit v dlouhodobé perspektivě o blaho klienta, a to i v rámci celé společnosti.¹³⁹

¹³⁸ Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 8-9.

¹³⁹ Srov. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí. Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 10.

4 Etický kodex sociálního pracovníka v kontextu výkonu sociální práce

V kapitole následující bude hovořeno o Etickém kodexu sociální pracovníků jako o dokumentu, který má být nápomocným vodítkem v profesi sociálního pracovníka. Lidský rozměr profese dává výkonu práce sociálního pracovníka nekonečné množství variabilit lidského konání, všechny situace etickým kodexem jistě postihnout nelze. Přesto však může etický kodex být vhodným vodítkem pro dobrou praxi. Tato kapitola se pokouší o syntézu teoretických poznatků o etickém kodexu a výpovědí respondentů z výzkumné sondy, která se týkala především etické zodpovědnosti sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi OSPOD.

4.1 Etický kodex sociálního pracovníka obecně

Existuje celá řada etických kodexů sociálních pracovníků, kterými se sociální pracovníci mohou řídit.¹⁴⁰ Sociální pracovníci se mohou sdružovat ve Společnosti sociálních pracovníků ČR, v Asociaci poskytovatelů sociálních služeb České republiky, resp. v Profesionálním svazu sociálních pracovníků v sociálních službách, kdy tato sdružení vydala etické kodexy pro sociální pracovníky. Etický kodex byl také vydán mezinárodní organizací sdružující sociální pracovníky, *International Federation of Social Workers*, tj. Mezinárodní federace sociálních pracovníků (dále jen „IFSW“), v současné době je pro sociální pracovníky k dispozici dokument zvaný *Etika sociální práce – principy*, návrh, který byl přijatý valným shromážděním IFSW dne 1. 10. 2004 (dále jen „Mezinárodní kodex“).¹⁴¹ Ačkoliv je vícero verzí etických kodexů pro sociální pracovníky a jsou přijaty různými organizacemi, jejich podstata je však stejná, jelikož vychází ze stejných hodnot a etických principů.

Pro účely této práce je vycházeno z Etického kodexu sociálního pracovníka České republiky, který je dostupný na stránkách Asociace poskytovatelů sociálních služeb

¹⁴⁰ Například *Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR z roku 2006*, či *Etický kodex sociálních pracovníků ČR z roku 1995*.

¹⁴¹ *Návrh přijatý valným shromážděním Mezinárodní federací sociálních pracovníků dne 1. 10. 2004 - Etika sociální práce – principy*. [online] [cit. 20. 2. 2021] Dostupné na WWW: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf

České republiky, a který byl vypracován po roce 2015.¹⁴² Jedná se o dostupný zdroj, který sociální pracovníci naleznou jako první v případě, kdy se snaží etický kodex dohledat prostřednictvím běžného vyhledávání ve webovém prohlížeči. Znění tohoto etického kodexu tvoří přílohu této práce.

Pro výkon profese sociálního pracovníka je třeba znát obsah etického kodexu, stejně tak je nezbytnou součástí profese zvnitřnění norem, pravidel a postupů. Etické dimenze profese, ať sociálního pracovníka či jiné pomáhají profese, jsou v přímé souvislosti s principy morálního jednání a morálky. Tyto principy jsou formulovány v podobě etických zásad chování a jsou ukotveny v etických kodexech, které profesionálnímu sociálnímu pracovníkovi poskytují rámec, ve kterém lze realizovat jeho profesi. Shoda etického kodexu s legalitou daného prostoru, ve kterém je profese realizována, je samozřejmostí. Pravidla stanovená v etických kodexech obsahují požadavky na etické chování a jednání profesionála a současně by měly chránit vykonavatele dané profese, protože jsou vodítkem v eticky nesnadných postupech profese sociální práce. Etické působení v pomáhajících profesích, kdy se jedná o profese pracujícími na základě úzkých mezilidských vztahů a vztahů k prostředí, kde je profese vykonávána, nelze plně a zcela vymezit.¹⁴³

Význam etického kodexu spočívá v tom, že kodex vyjadřuje poslání profese, inspiruje členy profese a má zabezpečovat jejich vedení, a být průvodcem dobré praxe. Má význam pro tvorbu a udržení profesní identity, udržuje status profese, v praxi slouží jako měřítko pro hodnocení, chrání klienty i členy.¹⁴⁴

V Etickém kodexu sociálního pracovníka je uvedeno, že „*Etické povědomí je zásadní a neoddělitelnou součástí profesní činnosti každého sociálního pracovníka.*“¹⁴⁵ Z uvedeného je patrné, že základním předpokladem pro výkon profese sociálního

¹⁴² *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky.* [online] [cit. 1. 2. 2021]. Dostupné na WWW: https://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20svaz_ver_II.pdf

¹⁴³ Srov. KUTNOHORSKÁ, J., CICHÁ, M., GOLDMANN, R. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky.* Praha: Grada, 2011, s. 81-82.

¹⁴⁴ Srov. FISCHER, O., MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci.* Praha: Jabok, 2008, s. 84.

¹⁴⁵ *Etický kodex sociálního pracovníka.* Preambule, bod 4 (viz Příloha č. 3).

pracovníka je vlastní etické povědomí, přičemž Etický kodex sociálního pracovníka dále pouze rozvádí jednotlivé oblasti, kterých se dotýká výkon profese. Etický kodex sociálního pracovníka je pouze pomocným prostředkem sociálního pracovníka, avšak ten již musí být dostatečně odpovědný a uvědomělý, co se profesní etiky týče a nelze předpokládat, že by Etický kodex sociálního pracovníka sám o sobě mohl sociálnímu pracovníkovi etické povědomí založit. Může být pouze vodítkem pro dobrou praxi a může sociálnímu pracovníkovi pomoci při uvědomění si některých problematických aspektů jeho práce. Uvedené je potvrzeno i závěrečným ustanovením Etického kodexu sociálního pracovníka, které uvádí následující: „*Kodex nemůže nahradit vlastní, vnitřní motivaci a zodpovědnost každého sociálního pracovníka a představuje minimální standardy eticky zodpovědného konání při výkonu profese sociální práce.*“¹⁴⁶

Možným vodítkem pro každodenní praxi jsou etické teorie, kterými lze rozšířit perspektivu jednotlivých případů. Nalezení eticky správného přístupu v konkrétní věci bývá většinou spojeno s problémem nepřehlednosti vlivů, které do jednotlivého jednání vstupují, a díky zkušenostem s etickými modely lze předejít těmto problémům a lépe identifikovat, postihnout a definovat jednotlivé vlivy. Je třeba leckdy vzít v úvahu a pracovat s více etickými teoriemi. Posouzení etického aspektu některého z našich problémů by mělo obnášet více úhlů pohledů, než bychom očekávali.¹⁴⁷ Znalost etických teorií je požadavkem pro učinění informovaného rozhodnutí.¹⁴⁸

Dále se může sociální pracovník řídit etickými principy, které značí cosi, co je na počátku věci, určuje směr, zdůvodnění, vyjadřuje klíčové vysvětlení jednání.¹⁴⁹ Základními etickými principy jsou solidarita a personalita. Personalita se zabývá člověkem, kdy centrem zájmu je lidská důstojnost, která má dvě části. Aspekt personální, který znamená právo na sebeurčení dle nejlepšího vědomí a svědomí osoby.

¹⁴⁶ *Etický kodex sociálního pracovníka*. Článek 5. Závěr, odstavec 5.4 (viz Příloha č. 3).

¹⁴⁷ Srov. FISCHER, O. *Etika jako cesta k radosti sociální práce* In FISCHER, O., JANDEJSEK, P., KROUPOVÁ, A. *Etika a lidská práva v sociální práci*. Praha: Centrum sociálních služeb Praha, 2008, s. 17.

¹⁴⁸ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky sociální práce*, Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 23.

¹⁴⁹ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky sociální práce*, Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 12.

Dále pak aspekt tělesný, který značí právo na tělesnou nedotknutelnost a právo na hmotné podmínky pro osobní život. Princip solidarity je o pomoci druhému, ve smyslu solidarity jako sociálního a právního principu. Každá znevýhodněná osoba má nárok na podporu a pomoc, je to jejím základním právem.¹⁵⁰ V českém prostoru je nejběžněji odkazováno na etické principy, které zformuloval Felix Biestek. Jedná se o principy:¹⁵¹

- *individualizace* jakožto uznání jedinečnosti každého klienta,
- *vyjadřování pocitu*, klient má právo vyjádřit své pocity,
- *empatie* jakožto vcítění do klientových pocitů a situací,
- *akceptace* jakožto přijetí jedinečnosti klienta,
- *nehodnotící postoj*, nemoralizování směrem ke klientovi jedinečnosti,
- *sebeurčení*, respekt pro svobodnou volbu klienta,
- *diskrétnost*, respekt k důvěrnosti sdělení klienta.

Uvedené principy, ačkoliv jinak zformulované, obsahuje i Etický kodex sociálního pracovníka. Sociální pracovník má také dle Etického kodexu sociálního pracovníka udržovat a zvyšovat prestiž profese, má vyzdvihovat etické hodnoty, odborné poznatky a poslání sociální práce. Sociální pracovník má neustále dbát o své odborné znalosti, má při výkonu své profese uplatňovat nové přístupy a metody, což je nikdy nekončící proces.

4.2 Obsah Etického kodexu sociálního pracovníka

Etický kodex sociálního pracovníka je rozdělen na preambuli a pět částí, první část se věnuje hodnotám sociální práce, druhá část etické zodpovědnosti, třetí část etickým problémům a dilematům, čtvrtá část závaznosti etického kodexu a pátá část je závěrečná.

Dle Etického kodexu sociálního pracovníka je sociální práce založená na hodnotách lidské důstojnosti, sociální změně, sociální rovnosti, mezilidských vztazích, mlčenlivosti a diskrétnosti.

¹⁵⁰ Srov. FISCHER, O., MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok, 2008, s. 166-170.

¹⁵¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 37.

Etická zodpovědnost sociálního pracovníka je rozebrána v části druhé Etického kodexu sociálního pracovníka ve vztahu (i) ke klientovi sociální služby, (ii) k zaměstnavateli, (iii) ke kolegům v sociální práci, (iv) k profesi a odbornosti sociálního pracovníka, a (v) ke společnosti.¹⁵²

Polovina respondentů správně popsala obsah Etického kodexu:

„Etický kodex upravuje postup sociálního pracovníka, i jiného pracovníka v pomáhající profesi, jak se chovat ke klientovi, je to také ochrana klienta před zneužitím ze strany pracovníka.“¹⁵³

„Etický kodex jsem četla několikrát, odkazuje na významné mezinárodní dokumenty, například na Úmluvu o právech dítěte či Všeobecnou deklaraci lidských práv. Obsahuje etické zásady pro výkon sociální práce. Vyjmenovává okruhy etických problémů, se kterými se sociální pracovník může setkat, a stanovuje pravidla etického chování ke klientům, ke kolegům, zaměstnavateli, a také vůči profesi jako takové a společnosti.“¹⁵⁴

Druhá polovina respondentů zodpověděla na otázku jen částečně a plně nevystihla obsah Etického kodexu. Tito respondenti spíše popisovali Etický kodex většinou jako soubor pravidel, kterými se mají pracovníci řídit.

„Obsah je formulace toho, jak a s kým pracovat, spolupracovat, motivovat a podobně.“¹⁵⁵

Jeden z respondentů se po zahájení kladení otázek rozhodl ukončit spolupráci, sdělil:

„Já vím, že jsem souhlasila, že si budeme povídat, ale nečekala jsem, že ty otázky budou takhle složité. Tak se nezlobte, ale to ne. Já bych stejně nevěděla, co mám odpovídat.“¹⁵⁶

¹⁵² Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka*. Část 2. Etická zodpovědnost (viz Příloha č. 3).

¹⁵³ Odpověď respondenta č. 1.

¹⁵⁴ Odpověď respondenta č. 6.

¹⁵⁵ Odpověď respondenta č. 2.

¹⁵⁶ Odpověď respondenta č. 12.

4.3 Závaznost Etického kodexu sociálního pracovníka

Etický kodex sociálního pracovníka není právně závazný, není právní normou vydanou státními orgány. Závaznost Etického kodexu oslabuje i fakt, že není považován za normu nadřazenou například normám platným v zaměstnání.¹⁵⁷ Etický kodex sociálního pracovníka je závazný pro členy organizace, který jej vydává. V preambuli samotného etického kodexu sociálního pracovníka je však uvedeno, že respektování a dodržování kodexu je v zájmu rozvoje etiky sociální práce jako profese a odborného růstu každého sociálního pracovníka bez ohledu na členství ve výše uvedených profesních organizacích. Sociální pracovníci k Etickému kodexu dobrovolně přistupují, čímž vyjadřují svou příslušnost k profesi, které si považují a chtějí ji naplňovat v souladu s etickými zásadami uvedenými v Etickém kodexu.¹⁵⁸

Kodex má totiž sloužit jako jeden ze základních předpokladů profesionálního výkonu sociální práce a důvěryhodnosti profese ve společnosti, což je v zájmu všech sociálních pracovníků. Etický kodex, resp. principy v něm uvedené, mají být také rozšiřovány mezi studenty sociální práce, jakožto budoucí vykonavatele profese a pro jejich výkon odborné praxe.

Téměř všichni respondenti v souladu s výše uvedeným uvádějí, že je Etický kodex pro ně závazný a že se jím řídí, nebo se o to alespoň snaží:

„Snažím se, ale nemyslím na to.“¹⁵⁹

Etický kodex, vzhledem k tomu, že není právně zakotvena jeho závaznost, není přímo vymahatelný a není a nemůže tak být přímo vymáhán ze strany státního či jiného orgánu. Jeho nedodržování není sankcionováno.¹⁶⁰ V oblasti sociální práce chybí

¹⁵⁷ Srov. JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 22.

¹⁵⁸ Srov. *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce z hlediska různých pojetí sociální práce*. in Sešit sociální práce č. 4/2015, *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, s. 12.

¹⁵⁹ Odpověď respondenta č. 1.

¹⁶⁰ Srov. *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce z hlediska různých pojetí sociální práce*. in Sešit sociální práce č. 4/2015, *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, s. 15.

uznávaná, akreditovaná profesní organizace, která by uvedené zajišťovala,¹⁶¹ jako je tomu například u jiných pomáhajících profesí.¹⁶²

Sociální pracovník je především odpovědný svému zaměstnavateli, je při výkonu v některých případech vykonavatelem veřejné moci, jakožto úředník je zavázán Etickým kodexem úředníků a zaměstnanců veřejné správy, který byl schválen usnesením vlády České republiky č. 331 ze dne 9. 5. 2012 (dále jen „Etický kodex úředníků“).¹⁶³ Etický kodex úředníků taktéž obsahuje etické zásady, avšak více se zaměřuje na souvislost výkonu profese s veřejnou správou, státními prostředky, transparentností výkonu profese, snaží se taktéž předcházet korupčnímu jednání. V závěru Etického kodexu úředníků je konstatováno, že respektování zásad etiky je věcí profesionální cti osoby, která pozici vykonává, tedy je cíleno taktéž na svědomí vykonávající osoby. Etického kodexu úředníku je vymahatelný nikoliv samostatně, odděleně, je však aplikován společně s pravidly stanovenými v příslušných právních předpisech.¹⁶⁴

4.4 Klienti sociálních služeb, na které vztahují se základní etické zásady chování

Etický kodex sociálního pracovníka je psán obecně pro každého sociálního pracovníka. Zásady etické zodpovědnosti ke klientovi uvedené v části 2. Etického kodexu sociálního pracovníka jsou vztahovány k etické zodpovědnosti ke klientovi sociální služby. Sociální pracovník OSPOD však neposkytuje sociální služby ve smyslu zákona o sociálních službách. Sociální služba však nemusí a v tomto případě zřejmě ani neznamená službu definovanou zákonem o sociálních službách, spíše sociální služby

¹⁶¹ Srov. DAVIDOVÁ, I. *Etická dilemata sociální práce vyplývající z lokálních politických tlaků či tlaků zaměstnavatele*. in Sešit sociální práce č. 4/2015, *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, s. 31.

¹⁶² Například *Etický kodex advokátů* přijatý Usnesením Představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex), který je závazný pro všechny členy České advokátní komory.

¹⁶³ Usnesení vlády České republiky č. 331 ze dne 9.5.2012, publikované ve Věstníku vlády pro orgány krajů a orgány obcí.

¹⁶⁴ Srov. *Etický kodex úředníků a zaměstnanců veřejné správy* dle Usnesení vlády České republiky č. 331 ze dne 9.5.2012.

jako určitou pomoc společnosti, kterou jistě činí i sociální pracovník OSPOD. V závěru samotného Etického kodexu sociálního pracovníka je uvedeno, že termín sociální služby vyjadřuje veškeré odborné činnosti vykonávané sociálními pracovníky, tedy i sociálními pracovníky OSPOD.¹⁶⁵

Jak je již v kapitole 3., oddíle 3.1.2. této práce rozebráno, klientem OSPOD je primárně dítě. Většinu respondentů však považuje za klienta celou rodinu:

„Dítě, rodič, prarodič, příbuzní rodiny, pěstoun.“¹⁶⁶

Klientem sociálního pracovníka na OSPOD je primárně dítě, respondenti uvádějí, že klientem je celá rodina dítěte, či jeho širší okolí, což může mít za následek, že prvotním hlediskem ve výkonu praxe se dítě dostává do pozice, kdy jeho zájem nemusí být na prvním místě.

„Klientem rozumím v podstatě každého člověka, ať už dospělého, nebo dítě, který se na mě obrátí s žádostí o pomoc, či podporu, ale i takového, u kterého vidím potřebu pomoci, vůči takovému můžu cítit určitou odpovědnost, skutečnou potřebu pomoci, zjistím přímo od něj, zda vůbec o takovou podporu či pomoc má zájem.“¹⁶⁷

Ostatní respondenti správně uvádějí, že klientem je dítě.

„Každý klient, to znamená pro mě každé dítě, se kterým přijdu pracovně do styku.“

Sociální pracovník je dle Etického kodexu sociálního pracovníka zodpovědný za své jednání vůči všem osobám, se kterými pracuje, (dále vůči kolegům, zaměstnavateli a profesním organizacím).¹⁶⁸ Pracovník OSPOD je však dle zákona o SPOD povinen hájit a dbát na nejlepší zájem dítěte.

¹⁶⁵ Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka*. Část 5. Závěr (viz Příloha č. 3).

¹⁶⁶ Odpověď respondenta č. 5.

¹⁶⁷ Odpověď respondenta č. 7.

¹⁶⁸ Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka*. Část 2. Etická zodpovědnost Odst. 2.5 Etická zodpovědnost ke společnosti (viz Příloha č. 3).

4.5 Základní etická zásada chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi

Základní etickou zásadou chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi dle Etického kodexu sociálního pracovníka je podpora klienta k vědomí vlastní odpovědnosti, což lze dovozovat ze skutečnosti, že je tato zásada uvedena na prvním místě v oddíle týkající se etické zodpovědnosti ke klientovi, o které je v Etickém kodexu sociálního pracovníka stanoveno, že se jedná o zodpovědnost prvořadou, tedy stěžejní.

Oslovení respondenti ani v jednom případě nezodpověděli správně tento dotaz. Nejčastěji se objevovala odpověď, že primární zásadou je rovnost.

„Tolerance a respekt každého člověka bez ohledu na jeho původ a snažit se mu pomoci.“¹⁶⁹

Uvedená odpověď svědčí pro cit sociálních pracovníků OSPOD v pozitivní přístupy ve vztahu ke klientovi, což lze hodnotit kladně.

„Zachovat si individuální přístup ke klientovi, empatie, mlčenlivost, nechat klienta vyjádřit své pocity, nehodnotit klienta, vnímat jeho silné i slabé stránky, nechat klienta svobodně se rozhodnout“.¹⁷⁰

Odpovědi na základě prozkoumání etického kodexu nebyly fakticky správně, ale svědčí o vyspělosti a pokrokovosti v uvažování sociálních pracovníků OSPOD směrem ke klientům, vždy vyjevují zájem o klienty a snahu o zodpovědné rozhodování a také o holistický přístup ke svým klientům. Vzhledem k tomu, že většina respondentů odpověděla, že stěžejní zásadou je respekt, přestože etický kodex hovoří o odpovědnosti, lze respekt uzнат jako důležitou součást mravnosti, možnost vyslyšení a přijetí a uznání odlišného názoru.

Výše uvedená etická zásada chování sociálního pracovníka podporovat klienta k vědomí vlastní odpovědnosti je dále rozvedena i v dalších bodech uvedené části Etického kodexu sociálního pracovníka, které stanoví, že sociální pracovník podporuje,

¹⁶⁹ Odpověď respondenta č. 9.

¹⁷⁰ Odpověď respondenta č. 5.

posilňuje a zmocňuje klienta k vlastní zodpovědnosti a usiluje o dosažení co největší míry jeho autonomie a participace na rozhodování; sociální pracovník se má zaměřovat na klientovy silné stránky, podporuje jej při řešení dalších sfér jeho života. Současně je sociální pracovník povinen informovat klienta o možných rizicích a důsledcích při jeho rozhodování, tedy i o možných následcích jeho rozhodnutí.

Respondenti měli vysvětlit, jak uvedenou zásadu ve své praxi realizují:

„Ano, chci, aby klient sám přišel na to, jak problém řešit. Pokud to sám nezvládne, snažím se ho nasměrovat. Opět motivace a podpora je klíč k posílení jeho kompetencí.“¹⁷¹

Respondenti také často odkazovali na pomoc dalších odborníků:

„Krátkými srozumitelnými dotazy se pokouším zjistit, o co přesně jde, abych mohla nabídnout konkrétní pomoc či odborníky.“¹⁷²

Někteří respondenti se odkazují na obtížnost ponechání vedení záležitosti na klientovi s ohledem na jeho vlastnosti a inteligenci:

„Je to obtížné. Cestu by si měl klient najít sám, bohužel ale někdy vidím, že na to nemá kapacitu. Neodsuzuji, ani ho nehodnotím, že je třeba hloupý, jen potom není reálné, aby situaci samostatně vyřešil. Byla bych ráda, kdyby cestu našel samostatně, ale často ho musím hodně postrčit. Problém je také, že mám klientů opravdu hodně.“¹⁷³

Z uvedených odpovědí vyplývá, že ačkoliv respondenti nedokázali přesně odpovědět, jaká je základní zásada ve vztahu ke klientovi dle Etického kodexu, a zmiňovali spíše základní etické přístupy ke klientovi, v navazující otázce již tuto zásadu zmiňovali, resp. uváděli, že se touto zásadou de facto při výkonu své profese primárně řídí.

Z uvedeného taktéž vyvstává problém zmocnění klienta versus jeho ochrany, kterou je mu sociální pracovník povinen poskytovat. Pokud sociální pracovník zjistí, že není ve schopnostech klienta činit z jeho pohledu dobrá a informovaná rozhodnutí či převzít vlastní odpovědnost, nemá na svou povinnost vůči klientovi spočívající v podpoře

¹⁷¹ Odpověď respondenta č. 2.

¹⁷² Odpověď respondenta č. 5.

¹⁷³ Odpověď respondenta č. 12.

vlastní odpovědnosti rezignovat, avšak má ho podporovat dalšími možnými prostředky s cílem vytvoření či obnovení chybějících schopností.¹⁷⁴ Etický kodex sociálního pracovníka neřeší, kdy je třeba jednat direktivně, a kdy naopak nechat rozhodnutí čistě na klientovi.¹⁷⁵ Etický kodex sociálního pracovníka taktéž neřeší, jak zachovat klientovu autonomii vůle a současně naplňovat profesionální způsoby pomoci (doprovázet ho, vzdělávat, poskytovat mu poradenství a terapii) a kontroly (opatrovat ho, dozorovat, přesvědčovat a vyjasňovat jeho možnosti a cíle).

Dle Etického kodexu sociálního pracovníka je v souladu s autonomií vůle klienta sociální pracovník akceptovat rozhodnutí klienta o ukončení sociální služby, přičemž je sociální pracovník informovat o jiných službách v případě, že jsou nadále potřebné.¹⁷⁶ Uvedené pravidlo však nelze aplikovat na sociálního pracovníka OSPOD, což souvisí s výše uvedeným rozparem o tom, kdo je klientem SPOD. Klientem SPOD je primárně nezletilé dítě,¹⁷⁷ které není způsobilé k rozhodování o ukončení mu poskytované služby. Sociální pracovník OSPOD ani nemůže dle zákona o SPOD respektovat rozhodnutí klienta o ukončení sociální služby, musí postupovat dle zákona o SPOD a dodržet předepsané postupy.¹⁷⁸

4.6 Vztah sociálního pracovníka a klienta

Vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem je založený na důvěře, která musí být zákonitě oboustranná, avšak současně s tím, že sociální pracovník má nad klientem určitou moc. Sociální pracovník má dle Etického kodexu zodpovědně nakládat se svými kompetencemi při výkonu své profese, současně nemá činit klienta závislým na sociální službě.¹⁷⁹ Velice důležité je umět s tímto postavením a kompetencemi pracovat a vést

¹⁷⁴ Srov. JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 59.

¹⁷⁵ Srov. JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 22.

¹⁷⁶ Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka*. Část 2. Etická zodpovědnost (viz Příloha č. 3).

¹⁷⁷ Srov. KAHOUN, V. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. Praha: Triton, 2007, s. 11.

¹⁷⁸ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 7. 3. 2021.

¹⁷⁹ Srov. *Etický kodex sociálního pracovníka*. Část 2. Etická zodpovědnost Odst. 2.4 Etická zodpovědnost k profesi a odbornosti sociálního pracovníka (viz Příloha č. 3).

klienta k samostatnému rozhodování a řešení problémů. Není vhodné mu nařizovat kroky a řešit problémy za něj. Vztah sociálního pracovníka OSPOD s klientem může být narušen nadřazeností sociálního pracovníka OSPOD ke klientovi.

Respondenti se shodují, že si moc nad klientem uvědomují, ale nezneužívají ji. Vidí ale také určitá úskalí:

„Ano, moc nad klientem je problém, ale snažím se s klientem jednat vstřícně a snažíme se společně nalézt vhodné řešení jeho situace.“¹⁸⁰

„Z mé zkušenosti je velice komplikované vytvářet vztah s klientem a sociálním pracovníkem, nemyslím, že je to důsledek toho, že jako sociální pracovník disponuji mocí, obávám se, že se jedná spíše o naučené chování, nebo vlastní nastavení, přesvědčení ze strany klienta.“¹⁸¹

Někteří respondenti uvádějí, že nevidí žádný problém v utváření upřímného vztahu založeného na důvěře:

„Ne, není, je totiž potřeba, aby mluvil pravdu.“¹⁸²

Sociální pracovník má dle Etického kodexu jednat s klientem bezúhonně, s účastí, respektem a vytvářet s klientem vztah založený na důvěře. To ale taktéž přináší značná úskalí:

„Nevím, co je přesně bezúhonně. Občas si na mě i stěžují, protože jim říkám, co vidím a co si mi nelíbí a oni, tedy rodiče, nejsou schopni přijmout postup, se kterým oni nesouhlasí, který já navrhuji. Účast a respekt jo, ale pokud je dítě v ohrožení, konám bez respektu, tedy převládá respekt k dítěti.“¹⁸³

Uvedená odpověď částečně také upozorňuje na neporozumění, kdo je vlastně klientem OSPOD, jak je již rozebráno výše. Je potřeba si uvědomit, že je jím především dítě, a to znamená, že zájmy dítěte by měly být upřednostněny před zájmy rodičů.

¹⁸⁰ Odpověď respondenta č. 4.

¹⁸¹ Odpověď respondenta č. 17.

¹⁸² Odpověď respondenta č. 5.

¹⁸³ Odpověď respondenta č. 8.

Někteří respondenti vyloženě uvádějí, že ne vždy je takové jednání možné. Po upřesnění, že klientem je dítě, téměř všichni respondenti uvádějí, že s těmito zásadami v rámci jednání s dětmi nemají žádný problém, že se jedná spíše o problém v jednání s rodiči a širší rodinou:

„S dětmi je to v klidu, ale k rodičům ten respekt někdy není úplně. Někdy to prostě jinak nejde.“¹⁸⁴

4.7 Etický kodex sociálního pracovníka a důstojnost klienta

Lidskou důstojností se rozumí absolutní hodnota lidského života, kterou je třeba respektovat.¹⁸⁵ Důstojnost člověka je primární hodnotou vztahující se k lidskému životu, která je chráněna i Listinou základních práv a svobod, a to hned v článku 1. Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech.¹⁸⁶ Komentářová literatura k Listině základních práv a svobod uvádí, že důstojnost, na rozdíl od ostatních základních práv, vyžaduje neomezenou, tedy absolutní ochranu.¹⁸⁷ Vědomí lidské důstojnosti je předpokladem pro uznání požadavků tolerantnosti jako samozřejmosti ve vzájemném soužití dnešní pluralitní společnosti.¹⁸⁸

Taktéž v Mezinárodním kodexu je zakotven princip ochrany lidské důstojnosti, potažmo lidských práv, kdy sociální práce má být založena na respektu k hodnotě a důstojnosti všech lidí a na jejich právech, která z uvedeného vyplývají. Má být podporována a chráněna fyzická, duševní, duchovní a emocionální integrita a blaho všech osob. Konkrétně jsou pak v Mezinárodním kodexu zmíněny zásady respektování

¹⁸⁴ Odpověď respondenta č. 14.

¹⁸⁵ Srov. ADAMOVIČ, L., DUDÁK, V., VENTURA, V. *Základy filosofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. Praha: Fortuna, 2004, s. 126-127.

¹⁸⁶ Srov. Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění platném k 7. 3. 2021.

¹⁸⁷ KYSELA, J., LANGÁŠEK, T., MOLEK, P., POSPÍŠIL, I., ŠIMÁČKOVÁ, K., ŠIMÍČEK, V., WAGNEROVÁ, E., WINTR, J. Listina základních práv a svobod: Komentář. Čl. 1. Listiny. [online] Praha: Wolters Kluwer. Systém noveapsi.cz. Identifikační číslo ASPI: KO2_1993CZ. [cit. 7. 3. 2021].

¹⁸⁸ Srov. SPAEMAN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda, 1995, s. 18.

práva na sebeurčení, podpora práva na participaci, jednání s každým člověkem jakožto s celostní bytostí a identifikace a rozvinutí silných stránek osoby.¹⁸⁹

Etický kodex sociálního pracovníka zmiňuje ochranu důstojnost a ochranu lidských práv klienta v druhém bodě části vztahující se k etické zodpovědnosti ke klientovi.

V praxi respondenti tuto zásadu realizují většinou skrze nehodnocení klienta, nebagatelizování jeho problémů, respektování jeho jako osobnosti a současně i jeho názorů a návyků. Důstojnost pokládají za cosi automatického, co je samozřejmostí v rámci přístupu k jakékoliv osobě, ne pouze v pracovním životě. Důraz kladou také na rovnost ve vztahu mezi klientem a sociálním pracovníkem, jako rovnost mezi lidmi:

„Rozumím tomu tak, že každá lidská bytost je jedinečná a zaslouží si, aby se s ní zacházelo stejně bez ohledu na to, čím si prošla, myšleno jakými problémy. Zkrátka nedělat mezi lidmi rozdíly a snažit se všem pomoci podle možností a na co mají právo. Vzhledem k tomu, že mám ve svém rajonu převážnou část romského obyvatelstva, domnívám se, že se snažím nedělat rozdíly. Vždy se jim snažím poradit a pomoci v rámci svých možností a nejlepšího svědomí a vědomí.“¹⁹⁰

Respondenti také mnohokrát zmiňovali, že je důležité nehodnotit klienty a nesoustředit se na jejich vzezření, přistupovat k nim s úctou:

„Jako další mě napadá, že by mohla být porušena lidská důstojnost klienta. Je nutné, aby klient nebyl posuzován podle prvního dojmu, tedy nejčastěji dle vzhledu, ale aby k němu bylo přistupováno jako k ostatním s respektem a snahou pomoci - nic jiného mě k tomu bohužel nenapadá.“¹⁹¹

„Důstojnost chráním tak, že bych si nedovolila dělat nic, co by klienta ohrozilo, někdy je to těžké.“¹⁹²

Sociální pracovník se má zajímat o celého člověka v rámci jeho rodiny, komunity, společenského a přirozeného prostředí, přičemž má přispívat k začlenění klienta do sociální sítě a napomáhá při řešení problémů v dalších aspektech jeho života.

¹⁸⁹ Srov. Návrh přijatý valným shromážděním IFSW – Mezinárodní federace sociálních pracovníků, část 4. Principy, odst. 4.1 Lidská práva a lidská důstojnost.

¹⁹⁰ Odpověď respondenta č. 9.

¹⁹¹ Odpověď respondenta č. 14.

¹⁹² Odpověď respondenta č. 16.

4.8 Etický kodex sociálního pracovníka a základní lidská práva a svobody

Etický kodex sociálního pracovníka taktéž zmiňuje lidská práva klienta, kdy má sociální pracovník jednat tak, aby chránil lidská práva klienta. „*Profese sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v lidských vztazích a také zmocnění a osvobození lidí v zájmu zvýšení blaha. Sociální práce zasahuje v oblastech, kde dochází k interakci lidí a jejich prostředí, a využívá k tomu teorie lidského chování a sociálních systémů. Základem sociální práce jsou principy lidských práv a sociální spravedlnosti.*“¹⁹³

Dle Etického kodexu sociálního pracovníka se má sociální pracovník vyvarovat jakékoliv diskriminace klienta, má chránit právo klienta na jeho soukromí. Sociální pracovník nemá poškozovat klienta, vyjadřovat se o něm hanlivě, nemá znevažovat osobu klienta ani jeho nepříznivou životní situaci. Sociální pracovník má respektovat klientovu příslušnost k sociálním skupinám, národnosti i jeho etnickou a kulturní různorodost.

Listinou základních práv a svobod je uznána neporušitelnost přirozených práv člověka a taktéž svrchovanost zákona, což koresponduje se zásadou *enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí*, tj. že státní moc může být uplatňována pouze v případech a v mezích určených zákonem.¹⁹⁴ Lidé jsou dle Listiny základních práv a svobod svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Listinou základních práv a svobod je zaručen zákaz diskriminace, ochrana menšin, ať už národnostních, etnických, náboženských či dalších. Listinou základních práv a svobod je taktéž zakotvena ochrana lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména.¹⁹⁵

¹⁹³ Srov. KUTNOHORSKÁ, J., CICHÁ, M., GOLDMANN, R. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*. Praha: Grada, 2011, s. 151.

¹⁹⁴ Srov. Článek 4. odst. 2 Listiny základních práv a svobod – Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění platném k 7. 3. 2021.

¹⁹⁵ Srov. Listina základních práv a svobod. Preambule. Hlava první – Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění platném k 7. 3. 2021.

Dle Listiny základních práv a svobod má každý právo na ochranu před neoprávněnými zásahy do soukromého a rodinného života, taktéž na ochranu osobních údajů. Obydlí je dle Listiny základních práv a svobod nedotknutelné, zásahy do něj jsou možné jen na základě zákona, a jen v případech, které jsou demokratické společnosti nezbytné pro ochranu života nebo zdraví osob, pro ochranu práv a svobod druhých anebo pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku.¹⁹⁶

Rodičovství a rodina jsou dle Listiny základních práv a svobod taktéž pod ochranou zákona, přičemž je zaručena zvláštní ochrana dětí a mladistvých, je právem rodičů pečovat o své děti a vychovávat je, děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči.¹⁹⁷ Jmenovaná práva rodičů mohou být omezena pouze na základě rozhodnutí soudu učiněného na základě zákona. Všechna výše uvedená základní lidská práva a svobody mohou být činností sociálních pracovníků OSPOD dotčena.

Ve spojitosti se základními lidskými právy uváděli respondenti například ochranu informací:

„Ochranu informací, které nám sdělil klient nebo které jsme o něm získali, je nutné zajistit, aby se získané informace nedostaly mimo organizaci. Nevím, zda jsem tuto otázku správně pochopila.“¹⁹⁸

Dále také ochranu soukromí a lidské důstojnosti, respektování osobního prostoru a potřeb, práva dětí na rodinu a výchovu ve vlastní rodině, právo na život a zdraví:

„Právo dětí na rodinu a výchovu ve vlastní rodině, občas se neshodneme s kolegyní z náhradní rodinné péče. Právo na život a zdraví, ale co když nejsou v rodině peníze ani na kůrku od chleba. Taky hodně řešíme nadměrné fyzické trestání, sexuální násilí a další a další porušování lidské práv a lidské důstojnosti.“¹⁹⁹

¹⁹⁶ Srov. Článek 7, článek 10, článek 12 Listiny základních práv a svobod – Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění platném k 7. 3. 2021.

¹⁹⁷ Srov. Článek 32 Listiny základních práv a svobod – Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění platném k 7. 3. 2021.

¹⁹⁸ Odpověď respondenta č. 9.

¹⁹⁹ Odpověď respondenta č. 10.

Poslední věta může být také vnímána jako odkaz na předchozí kapitolu o lidské důstojnosti, lidská důstojnost je totiž východiskem pro ostatní lidská práva.

Některá základní lidská práva mohou být při výkonu sociální práce ohrožena. Je důležité tomuto zabránit a naplnit tím zásady Etického kodexu sociálního pracovníka. Například se jedná uchování důvěrných informací, které zmiňovala jeden z respondentů:

„Již zmiňované vynášení důvěrných informací o rodině mimo organizaci nebo nepovolaných osob, tomu se snažím předcházet tím, že složky o rodinách dávám do uzamykatelné skříně a nepovolaným osobám žádné důvěrné informace nesdělují.“²⁰⁰

Někteří respondenti tvrdili, že žádná lidská práva při výkonu jejich profese ohrožena nejsou, což však svědčí o tom, že si zřejmě dostatečně neuvědomují, jaká práva by mohla být ohrožena. Pokud si sociální pracovník práva neuvědomuje, není pak schopen je ani dostatečně chránit, což může být problematické. Jiní uváděli konkrétní příklady ohrožení:

„Například dilema mezi právem žít ve vlastní rodině a u rodičů vychovávat vlastní dítě s tím, že by mu v dětském domově bylo líp. No, jak to řeším, nejprve sanace rodiny, poté případové konference, spolupráce s odborníky, intervize, supervize, pak moje osobní zkušenosti, moje svědomí, prostě se snažím dělat, co jen jde, aby bylo vše v nejlepším zájmu dítěte.“²⁰¹

Výše uvedená odpověď poukazuje na to, že zájem dítěte může být v dané situaci odlišný od zájmu rodiče, tedy i základní lidská práva dítěte jsou dotčena rozdílně od základní lidských práv rodiče, pro sociálního pracovníka OSPOD je nesnadné rozlišovat a rozhodnout se tak, aby zachoval práva všech zúčastněných, musí být dodržena proporcionalita zásahů do základních lidských práv.

²⁰⁰ Odpověď respondenta č. 9.

²⁰¹ Odpověď respondenta č. 10.

4.9 Nedostatky Etického kodexu sociálního pracovníka v praxi

Etický kodex sociálního pracovníka má i své kritiky. Někteří autoři ho označují za vágní, jednostranný a omezený.²⁰² Jedná se například o to, že Etický kodex nehovoří o tom, jak jednat, pokud se nedaří naplnit nějaký požadavek etického kodexu. Jednat podle ušlechtilých zásad kodexu je cosi jiného než zásady hlásat a uznávat.²⁰³ Ve všech pomáhajících profesích působí mnoho rizikových faktorů z hlediska psychiky daného jedince, může dojít například k syndromu vyhoření či syndromu pomocníka.

V Etickém kodexu sociálního pracovníka taktéž není zmíněno, jak má sociální pracovník postupovat, když v něm nenachází odpověď na své vnitřní etické rozpory. Většina respondentů uvedla, že své vnitřní etické rozpory konzultuje s kolegy, tedy v rámci intervize, dále využívají supervize, přednášky a někteří uvádějí konzultace s rodinou, což však může být v rozporu se zachováním mlčenlivosti ve vztahu ke klientovi. Ochota vedoucích pracovníků poskytnout zaměstnanců dostatečný prostor pro dialog, diskusi a aktivní přístup za současného zajištění adekvátních finančních zdrojů pro jejich odborný růst a supervizní pomoc, představuje jeden z předpokladů výkonu profese sociálního pracovníka.²⁰⁴

Někteří mají své vlastní metody pro zvládání uvedených situací:

„Když mám rozpor, používám metodu, kdy si na jednu část papíru napíšu klady a na druhou záporny případu klienta. Pokud to jde a čas mi to dovolí, nechám si třeba den, aby se mi to dobře rozleželo, a pak si projdu znovu celý případ. Hodně těžké pro mě třeba je, posouzení, do jaké míry je dítě odpovědné za své chování, v jakém věku to je, že už se nemůže vymlouvat na to, že to rodiče nebo někdo jiný je příčina jeho potíží.“²⁰⁵

²⁰² Srov. JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudemus, 2014, s. 22.

²⁰³ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 2000, s. 90-91.

²⁰⁴ Srov. *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce z hlediska různých pojetí sociální práce*. in Sešit sociální práce č. 4/2015, *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, s. 12.

²⁰⁵ Odpověď respondenta č. 13.

Etický kodex řeší vztah klienta a pracovníka bez ohledu na ekonomické cíle. V Etickém kodexu se očekává shoda v hodnotách veřejnosti a profesionálů, přičemž taková shoda nemusí být, z toho důvodu, že klienti mohou vyžadovat službu dle jejich hodnot bez ohledu na hodnoty sociálních pracovníků.

Dle Etického kodexu sociálního pracovníka má sociální pracovník spolupracovat se svými kolegy a dodržovat jednotný přístup ke klientovi sjednaný v rámci organizace, který však může odporovat jeho vnitřním osobním hodnotám. Uvedené taktéž může vést k tomu, že sociální pracovník ztrácí vědomí vlastní odpovědnosti, jelikož pokud jedná v rozporu se svými osobními hodnotami, ale následuje hodnoty organizace, potažmo celé společnosti, tedy jedná v konfliktu se sebou samým, odmítne následně svou vlastní odpovědnost za své jednání.

Profesi sociální práce má sociální pracovník vykonávat multidisciplinárně ve spolupráci s jinými odborníky a organizacemi, které mohou napomoci sociálnímu začlenění klienta. Uvedené spolupráce mohou sociálnímu pracovníkovi poskytovat podporu v řešení problémů s etickými dilematy, se kterými se při výkonu své profese setkává. Může však nastat problém v tom, že etické kodexy jsou pro rozdílné profese odlišné, a proto i pracovníci různých oborů, kteří spolupracují, mohou nahlížet na problém klienta jinak, například i rozporu s Etickým kodexem sociálního pracovníka, který opět na tuto otázku rozporu různých etických zásad různých spolupracujících profesí nikterak nereaguje.²⁰⁶ Sociální pracovník, má-li dostát svému poslání, musí vytvářet „spojku“ mezi dalšími členy multidisciplinárního týmu, a tak se podílet na řešení sociálních problémů. Týmová práce je práce dynamické specifické skupiny lidí, kteří vzájemně spolupracují, mají různé specializace či profesní znalosti a dovednosti, avšak mají společné cíle, které jsou časově ohraničené, a při jejich plnění jsou na sobě navzájem závislí.²⁰⁷

²⁰⁶ Srov. NEČASOVÁ, M. in MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 42.

²⁰⁷ Srov., JANIKOVÁ, H., *Týmová spolupráce, Krok k pochopení – další vzdělávání pracovníků v sociálních službách*. [online] Benepal, a.s., 2013. [cit. 20.2.2021] Dostupné na WWW: http://www.benepal.cz/files/project_4_file/TYMOVA-SPOLUPRACE.PDF

„Sociální pracovník se bez spolupráce s ostatními odborníky pomáhajících profesí neobejde, neboť při řešení klientovy životní situace a napomáhání zvládat bariéry, které mu brání úspěšně sociálně fungovat, naráží na problémy, jenž přesahují kompetence sociálního pracovníka.“²⁰⁸ Z výše uvedeného vyplývá, že spolupráce mezi členy je potřebná. Je také důležité, aby sociální pracovník byl ostatními členy týmu přijímán.²⁰⁹ Tým funguje pouze v případě, kdy jeho členové efektivně spolupracují a znají svou roli v tomto týmu.²¹⁰ Problematické může být, pokud si sociální pracovník neuvědomuje svou roli v týmu, či ji dostatečně sebevědomě a znale nehájí, ačkoliv je sociální pracovník odpovědný i své profesi a odbornosti. Etickým kodexem sociálního pracovníka však není řešen etický rámec uvedené spolupráce, v čemž lze taktéž spatřovat jeho nedostatek.²¹¹ Problematické také je, že sociální pracovník jakožto člen multioborového týmu, resp. obecně, nedokáže identifikovat a definovat svou pozici v tomto týmu, což vede k oslabení jeho pozice v tomto týmu.²¹²

Také v Mezinárodním kodexu jsou definovány některé problémové oblasti, se kterými se sociální pracovníci na celém světě setkávají, a které jsou již zmíněny výše. Konkrétně je jmenován střet konfliktních zájmů, pozice sociálního pracovníka

²⁰⁸ URBAN, D. *Mezioborová spolupráce v praxi sociální práce. Postavení sociálního pracovníka v interdisciplinárním týmu.* in JANEBOVÁ, R. (ed.) *Spolupráce v sociální práci.* [online] Sborník z konference IX. Hradecké dny sociální práce Hradec Králové 21. až 22. září 2012. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 126. [cit. 20. 2. 2021] Dostupné na WWW: https://www.prohuman.sk/files/Spoluprace_v_socialni_praci.pdf

²⁰⁹ Srov. URBAN, D. *Mezioborová spolupráce v praxi sociální práce. Postavení sociálního pracovníka v interdisciplinárním týmu.* in JANEBOVÁ, R. (ed.) *Spolupráce v sociální práci.* [online] Sborník z konference IX. Hradecké dny sociální práce Hradec Králové 21. až 22. září 2012. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 126. [cit. 20. 2. 2021] Dostupné na WWW: https://www.prohuman.sk/files/Spoluprace_v_socialni_praci.pdf

²¹⁰ Srov. HANUŠ, P. Kdo je sociální pracovník a proč by měl být vzdělaný. *Časopis Sociální práce/Sociální práce*, 2007, roč. 2007, č. 01, s. 6.

²¹¹ Srov. *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce z hlediska různých pojetí sociální práce.* in Sešit sociální práce č. 4/2015, *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce.* Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, s.14-15.

²¹² Srov. JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup.* Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 6-7.

jako pomocníka a současně kontrolora; konflikt jednotlivce a společnosti s ohledem na efektivitu a užitečnost, limity zdrojů ve společnosti.²¹³

²¹³ Návrh přijatý valným shromážděním IFSW – Mezinárodní federace sociálních pracovníků, část 1. Úvod.

ZÁVĚR

Diplomová práce si kladla za cíl zjistit, jak při výkonu profese sociálního pracovníka OSPOD sociální pracovníci reflektují Etický kodex sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi, zda jej v praxi využívají, zda jim poskytuje rámec etických hodnot a principů, a zda je jim v jejich profesi pomocným vodítkem, tedy souhrnně řečeno, do jaké míry sociální pracovníci OSPOD zvažují při výkonu své profese Etický kodex sociálního pracovníka. Práce je zaměřena na vztahovou rovinu sociální práce, jelikož sociální práce je práce s lidmi a pro lidi, která je o vztazích a bez vzájemných vztahů, resp. bez existence minimálně dvou osob ve vztahu, nelze tuto vykonávat.

Vzájemné vztahy v sociální práci jsou ovlivněny tím, jak do nich osoby vstupují, v jaké pozici, s jakou angažovaností. Dochází ke střetu svobody a práv jedince se svobodou a právy společnosti jako celku. „*Běžné občanské vztahy mezi lidmi jsou možné jen tam a jen do té míry, pokud se všichni navzájem pokládají za svobodné a podle toho se také chovají.*“²¹⁴ Sociální pracovník má ve vztahu ke klientovi respektovat jeho lidskou důstojnost, která je základní lidskou svobodou, a vyplývá z ní právo na svobodné rozhodování a na autonomii vůle.

Pokud má být zajištěno blaho celku a řád struktury společnosti, musí každý začít sám u sebe. Současně, v moderní době, se však všichni potýkáme různou měrou s obtížností nalezení optimální důvěryhodné cesty, kterou se vydat.²¹⁵ Lze vidět také odosobnění v různých institucích. S člověkem je jednáno jako s předmětem, nikoliv jako se subjektem vztahu, přičemž tento přístup je vnímán většinou negativisticky. Sice umožňuje rovný přístup a sociální kontrolu. Člověk je však bytost společenská a jeho správný vývoj je závislý na osobních vztazích.

Člověk jako součást masové společnosti ztrácí vědomí vlastní odpovědnosti, pro většinu z nás je to pohodlné. Následkem toho však je, že tato většina neví, kam ve společnosti patří. Člověk naráží na různé názory a těžko se v nich orientuje.²¹⁶

²¹⁴ SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 77.

²¹⁵ Srov. GÉRINGEROVÁ, J. *Pomáhající profese. Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. Psyché (Triton), s. 115

²¹⁶ Srov. SOKOL, J. *Filosofická antropologie: člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2002, s. 15-17.

Soužití ve svobodě a různosti ve společnosti se zakládá na dvou předpokladech. První z nich je, že jedinci dané společnosti jsou ochotni nadřadit společný dlouhodobý zájem nad svým zájmem. To je to, co značí zásada největšího dobra, tedy to, aby svým jednáním člověk vytvořil co nejvíce dobra a co nejméně utrpení pro co nejvíce lidí. Stejně nezbytný je druhý předpoklad, že společné dobro ohraničíme nezadatelnými nároky každého člověka. To je to, co říká formalistický morální zákon, jedneť tak, aby sis mohl přát, aby tvá zásada platila jako obecný zákon. Podstatou našeho lidství je schopnost rozlišovat dobro a zlo. Zlu se jistě nevyhneme, ale člověk je bytost, pro kterou je rozhodování pro dobro či zlo, jakkoliv je to nesnadné, zmocněn svou lidskou podstatou.²¹⁷

Účelem státu je prosazování univerzálního politického blaha, které je zakotveno v dodržování spravedlivého řádu a také v nastolení svobody a blahobytu.²¹⁸ Sociálně právní ochrana dětí a její orgány jsou součástí státní moci, což jejich činnost do značné míry ovlivňuje a zakládá určité limity výkonu jejich profese.

Individualita jedince má v sociální práci nezaměnitelnou hodnotu. Důraz na jedinečnost člověka umožňuje spatřit jeho odlišnosti v pozitivním světle. Rozmanitost je zdrojem pestrosti vzájemných vztahů. Myšlení, vnímání, cítění jednoho je obohacujícím zdrojem pro druhého.²¹⁹ Respektování jedinečnosti osoby a vedení člověka k vlastní odpovědnosti jsou základní etické zásady, kterými by se měl sociální pracovník dle Etického kodexu sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi řídit.

Ačkoliv dotazovaní sociální pracovníci OSPOD nebyli schopni přesně určit základní etickou zásadu Etického kodexu sociálního pracovníka či nedokázali přesně sdělit, co je jeho obsahem, z jejich odpovědí bylo patrné, že se zásady v něm uvedenými řídí při výkonu své profese. Jsem si vědoma, že výsledky výzkumné sondy nelze považovat za všeobecně platné, jednak proto, že počet respondentů nebyl příliš velký, a také proto, že jejich odpovědi nebylo možné kvantifikovat, z důvodu subjektivního

²¹⁷ Srov. KOHÁK, E. *Svoboda, svědomí, soužití: kapitoly z mezilidské etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 183-186.

²¹⁸ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, s. 82.

²¹⁹ Srov. HAVRÁNKOVÁ, O. in MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 87.

zaměření dotazů. Odpovědi byly však současně konfrontovány s teoretickými poznatky a informacemi z odborné literatury, pročež je možné z nich dovozovat určité závěry.

Činnost sociálních pracovníků OSPOD se dotýká celého života klientů, všech projevů jejich životů, tedy pozitivních i negativních, jejich činnost je mnohohrstevnatá. Z provedené výzkumné sondy vyplynula angažovanost sociálních pracovníků a jejich osobní nasazení při řešení problémů klientů. Vzhledem k mnohohrstevnatosti činnosti sociálních pracovníků OSPOD nikdy nemůže existovat absolutní kritérium pro výkon jejich profese. Uvedené taktéž činí potíže samotným sociálním pracovníkům a způsobuje jejich nejistotu. Společnost, ve které žijeme, se dynamicky rozvíjí a mění. Je proto třeba rozvíjet profesionální schopnosti sociálního pracovníka, což je velkou měrou jeho odpovědností.²²⁰ Mění se také potřeby členů společnosti.

Sociální pracovník OSPOD má zjistit potřeby klienta a pomáhat mu v cestě k jejich uspokojení. Sociální pracovník OSPOD však nemusí vždy správně potřeby klienta identifikovat, jelikož může například předpokládat potřeby, které klienta nemá, čímž může klienta i ohrozit, jelikož nedochází k uspokojení jeho skutečných potřeb.²²¹ Etický kodex sociálního pracovníka o potřebách klienta přímo nehovoří.

Etický kodex sociálního pracovníka má i další nedostatky. Není v něm například uvedeno, co má sociální pracovník dělat v případě, když se při výkonu své profese dostane do úzkých, nedokáže vzhledem ke svým schopnostem naplňovat zásady uvedené v Etickém kodexu sociálního pracovníka, či se například potýká s osobními obtížemi, které pramení z výkonu jeho profese.

Nezodpovídá také otázku, jak balancovat mezi mocí, kontrolou a poskytovanou pomocí klientovi, či co dělat v případě, kdy se liší zájmy klienta a společnosti, či zájmy

²²⁰ Srov. Sešit sociální práce č. 1/2015, *Agenda lidských práv v každodenní praxi sociálního pracovníka*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, s. 41.

²²¹ Srov. OPATRŇY, M. *Etická dilemata vyplývající z odpovědnosti sociálních pracovníků k sobě samým a dilemata v nastavení hranic vůči klientům*. in Sešit sociální práce č. 4/2015, *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, s. 42.

klienta a sociálního pracovníka. Není také řečeno, kdy má dojít k přesunu od pomoci, kontrole, když klient ohrožuje sám sebe či jinou osobu.²²²

Z provedené výzkumné sondy je patrné, že sociální pracovníci OSPOD vykonávají svou profesí v souladu s etickými zásadami, či se o to snaží, nejčastěji zmiňují jako určující hodnotu respekt k druhému, který lze považovat za zastřešující pojem k dále rozvedeným zásadám. Etický kodex sociálních pracovníků sociální pracovníci OSPOD ve své praxi přímo neužívají tím způsobem, že by do něj nahlíželi, či jej aktivně užívali. Avšak lze konstatovat, že sociální pracovníci OSPOD mají zvnitřnělé zásady uvedené v Etickém kodexu sociálních pracovníků, což vede k výkonu dobré praxe.

Sociální pracovníci OSPOD se však denně setkávají se situacemi, které jsou komplikované, a lze uzavřít, že zde není prostředek, který by jim mohl konkrétně pomoci, není jím Etický kodex sociálních pracovníků, ale odpovědnost leží primárně v nich samotných a v jejich svědomí.

Diplomová práce může pomoci sociálním pracovníkům k pochopení, že nejsou jediní, kteří občas při výkonu své profese tápou. Současně může sloužit široké veřejnosti k uvědomění si, nakolik může být výkon profese sociálního pracovníka náročný v tom ohledu, že je neustále třeba řešit možný střet a konflikt zájmů, a že neexistuje jediná či univerzálně správná cesta k výkonu profese. Je třeba mít totiž ve všech vztazích na paměti, že i druhá strana je lidskou bytostí nadanou osobností a pocity, nikoliv strojem.

Mám na základě výše uvedeného za to, že cíl diplomové práce, zda sociální pracovníci OSPOD při výkonu své profese reflektují Etický kodex sociálního pracovníka, byl naplněn a položené otázky byly zodpovězeny.

²²² Srov. MACUROVÁ, M. *Etická dilemata vyplývající z ambivalence pomoci a kontroly v sociální práci*. In *Sešit sociální práce* č. 4/2015, *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, s. 35.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. Seznam použité literatury

- ADAMOVIČ, L., DUDÁK, V., VENTURA, V. *Základy filosofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. 4. vyd. Praha: Fortuna, 2004. ISBN 80-7168-905-X.
- CULLEY, S., BOND, T. *Integrativní přístup v poradenství a psychoterapii: dovednosti a strategie pro zvyšování kompetence v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2008. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-7367-452-6.
- DOČKAL, J. *Člověk v současném světě: než začneme studovat sociální práci*. Středokluky: Akcent, Zdeněk Susa, 2008. ISBN 978-80-86057-53-8.
- FISCHER, O., MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok, 2008. ISBN 978-80-904137-3-3.
- FISCHER, O. *Etika jako cesta k radosti sociální práce* In FISCHER, O., JANDEJSEK, P., KROUPOVÁ, A. *Etika a lidská práva v sociální práci*. Praha: Centrum sociálních služeb Praha, 2008
- GÉRINGOVÁ, J. *Pomáhající profese: tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. Psyché (Triton). ISBN 978-80-7387-394-3.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- GRUŠIN, B. A. *Veřejné mínění a jeho výzkum: metodologické problémy výzkumu veřejného mínění*. Praha: Svoboda, 1972. Sociologická knižnice (Svoboda).
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Velký psychologický slovník*. Ilustroval Karel NEPRAŠ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-374-1.
- JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.
- KAHOUN, V. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7387-064-5.
- KOHÁK, E. *Svoboda, svědomí, soužití: kapitoly z mezilidské etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-35-0.

- KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-429-X.
- KUTNOHORSKÁ, J., CICHÁ, M., GOLDMANN, R. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3843-7.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. 570 s. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.
- MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J., ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.
- MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7.
- MERTOVIÁ, J., JANKŮ, B. *Kdo se může stát náhradním rodičem? Kritéria odborného posuzování pro zájemce o náhradní rodinnou péči*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019. ISBN 978-80-7421-165-2.
- MERTOVIÁ, J., JANKŮ, B. *Manuál postupů pro zprostředkování náhradní rodinné péče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019. Právo na dětství. ISBN 978-80-7421-181-2.
- MICHALÍK, J., a kol. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.
- MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale--: dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.
- NEČASOVÁ, M., *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, ISBN 80-210-2673-01.

- NEČASOVÁ, M., DOHNALOVÁ, Z., TRBOLA, R. *Výzkum etických hodnot a principů sociální práce*. Praha: VÚPSV, v.v.i., výzkumné centrum Brno, 2020. ISBN 978-80-7416-366-1.
- NOELLOVÁ, E. *Výzkum veřejného mínění*. Praha: Svoboda, 1968. Sociologická knihovna (Svoboda).
- NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 2. aktualizované vyd. Olomouc: ANAG, [2016]. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7554-022-5.
- PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.
- PLEVOVÁ, I., SLOWIK, R. *Komunikace s dětským pacientem*. Praha: Grada, 2010. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-2968-8.
- ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce: Podklady ke stážím studentů a ke kazuistickým seminářům*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-00-1.
- SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2015. Spektrum (Portál). ISBN 978-80-262-0865-5.
- SMĚKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister & Principal, 2002. Studium (Barrister & Principal). ISBN 80-85947-80-3.
- SOKOL, J. *Filosofická antropologie: člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-627-6.
- SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 3. rozš. vyd. (ve Vyšehradu 1.). Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-253-5.
- SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, ISBN 80-205-0484-2
- ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 3. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-36-9.
- VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-291-2.

Časopis Sociální práce/Sociálna práca

BARÁKOVÁ, M., KACZOR, M., ELICHOVÁ, M. Sociální pracovník jako archetyp postmoderního superhrdiny? *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2016, roč. 2016, č. 5. ISSN 1213-6204.

FLÍDROVÁ, M., OPATRŇY, M. Role hodnot v identitě sociální práce. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2014, roč. 2014, č. 2. ISSN 1213-6204.

HANUŠ, P. Kdo je sociální pracovník a proč by měl být vzdělaný. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2007, roč. 2007, č. 1. ISSN: 1213-6204.

HAŠKOVÁ, A., POMLKOVÁ, K. Sociální pracovníci a pracovnice na oddělení sociálně-právní ochrany dětí a lesbické biologické matky. [online] *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2015, roč. 2015, č. 5. [cit. 1. 2. 2021]. Dostupné na WWW:

<https://socialniprace.cz/wp-content/uploads/2020/11/2015-5.pdf>

JANEBOVÁ R., MUSIL, L. Mýty o roli sociálních pracovníků. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2007, roč. 2007, č. 1. ISSN: 1213-6204.

JANOUSHKOVÁ, M. „V trojím ohni“: Mocenský vztah sociálního pracovníka ke klientovi. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2013, roč. 2013, č. 2. [cit. 1. 2. 2021]. Dostupné na WWW: <https://socialniprace.cz/wp-content/uploads/2020/11/2013-2.pdf>

NAVRÁTIL, P., NAVRÁTILOVÁ, J. Postmodernita jako prostor pro existenciálně citlivou sociální práci. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2008, roč. 2008, č. 4. ISSN 1213-6204.

STŘELKOVÁ, M. Úkolem sociálních pracovníků je pomáhat, nikoliv činit zázraky. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2007, roč. 2007, č. 1. ISSN: 1213-6204

ŠIKLOVÁ, J. Medailón Jiřiny Šiklové. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2010, roč. 2010, č. 2. ISSN 1213-6204.

ŠRAJER, J., CHOCOVÁ, B. Vybraná problematika etiky sociální práce s rodinou. *Časopis Sociální práce/Sociálna práca*, 2013, roč. 13, č. 4. ISSN 1213-6204.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

Etický kodex sociálního pracovníka České republiky. [online] [cit. 1. 2. 2021]. Dostupné na WWW:

https://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etický%20kodex_Profesn%C3%AD%20s_vaz_verII.pdf

Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR. [online] 2006 [cit. 1. 2. 2021]. Dostupné na WWW:

http://socialniprocnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspcr.pdf

JANIKOVÁ, H., *Týmová spolupráce, Krok k pochopení – další vzdělávání pracovníků v sociálních službách.* [online] Benepal, a.s., 2013. [cit. 20. 2. 2021] Dostupné na WWW: http://www.benepal.cz/files/project_4_file/TYMOVA-SPOLUPRACE.PDF

KYSELA, J., LANGÁŠEK, T., MOLEK, P., POSPÍŠIL, I., ŠIMÁČKOVÁ, K., ŠIMÍČEK, V., WAGNEROVÁ, E., WINTR, J. *Listina základních práv a svobod: Komentář. Čl. 1. Listiny.* [online] Praha: Wolters Kluwer. Systém noveapsi.cz. Identifikační číslo ASPI: KO2_1993CZ. [cit. 7. 3. 2021].

Mýty a pravda. [online] Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2015, ISBN - 978-80-7421-116-4 [cit. 3. 3. 2021]. Dostupné na WWW:

https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Myty_pravdy.pdf/f91f0f9e-a3f4-0913-59c0-653c0560ba07

Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011 dle Usnesení vlády České republiky ze dne 13.7.2009 č. 883. [online] [cit. 20. 2. 2021] Dostupné na WWW:

<https://www.databaze-strategie.cz/cz/mpsv/strategie/narodni-akcni-plan-k-transformaci-a-sjednoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti-na-obdobi-2009-az-2011>

Návrh přijatý valným shromážděním Mezinárodní federací sociálních pracovníků dne 1. 10. 2004 - Etika sociální práce – principy. [online] [cit. 20. 2. 2021] Dostupné na WWW: http://socialniprocnici.cz/public/upload/image/mezinarodni_eticky_kodex.pdf
Sešit sociální práce č. 4/2015, *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce.* [online] Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. ISBN: 978-80-7421-089-1. [cit. 7. 3. 2021]. Dostupné na WWW:

<https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/4ssp.pdf/b0a806e7-92c6-a769-ac6b-708d20546fca>

Sešit sociální práce č. 1/2015, *Agenda lidských práv v každodenní praxi sociálního pracovníka.* [online] Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. ISBN: 978-80-7421-086-0. [cit. 7. 3. 2021]. Dostupné na WWW:

<https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/1ssp.pdf/874acd32-c6f6-bdee-a6f5-4c27a86a5f08>

URBAN, D. *Mezioborová spolupráce v praxi sociální práce. Postavení sociálního pracovníka v interdisciplinárním týmu.* in JANEBOVÁ, R. (ed.) *Spolupráce v sociální práci.* [online] Sborník z konference IX. Hradecké dny sociální práce Hradec Králové 21. až 22. září 2012. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 126. [cit. 20. 2. 2021] Dostupné na WWW: https://www.prohuman.sk/files/Spoluprace_v_socialni_praci.pdf

Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. 10. 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex), ve znění pozdějších předpisů. [online] [cit. 20. 2. 2021] Dostupné na WWW: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=381>

3. Seznam použitých právních předpisů

Usnesení č. 2/1993 Sb. předsednictva České národní rady ze dne 16. 12. 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Usnesení vlády České republiky č. 331 ze dne 9.5.2012, publikované ve Věstníku vlády pro orgány krajů a orgány obcí.

Usnesení vlády České republiky č. 331 ze dne 9.5.2012 o *Etickém kodexu úředníků a zaměstnanců veřejné správy.*

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů.

4. Seznam použitých studijních materiálů

ŠIMEK, V. *Východiska, význam etiky pro sociální práci, profesní etika, etické kodexy, odpovědnost sociálního pracovníka.* Studijní text tve_2.

OPATRŇÝ, M. *Hodnoty a rozhodování v sociální práci*. Studijní materiál pro KCHP/KTVSP2 Teoretická východiska sociální práce 2.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

- Etický kodex úředníků = Etický kodex úředníků a zaměstnanců veřejné správy, který byl schválen usnesením vlády České republiky č. 331 ze dne 9. 5. 2012;
- IFSW = *International Federation of Social Workers*, tj. Mezinárodní federace sociálních pracovníků;
- Listina základních práv a svobod = Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. 12. 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů;
- Mezinárodní kodex = návrh, který byl přijatý valným shromážděním IFSW dne 1. 10. 2004, nazvaný *Etika sociální práce – principy*;
- OSPOD = orgán sociálně právní ochrany dětí;
- SPOD = sociálně právní ochrana dětí;
- zákon o SPOD = zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Prohlášení – Informovaný souhlas

Příloha č. 2 – Přepis rozhovoru s respondentem

Příloha č. 3 – Etický kodex sociálního pracovníka České republiky

Příloha č. 1 - Prohlášení – Informovaný souhlas

Byl/a jste zkontaktován/a k rozhovoru za účelem získání dat a informací pro výzkumnou sondu k diplomové práci Bc. Lenky Lavičkové. Výzkumná sonda probíhá v rámci magisterského studia na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Tématem je vztah sociálního pracovníka orgánu sociálně právní ochrany dětí ke klientovi v kontextu Etického kodexu sociálního pracovníka a jeho výstupem bude diplomová práce.

Vaše účast na výzkumné sondě, která spočívá v nahrávaném rozhovoru, je ryze dobrovolná. Vaše odpovědi v rámci rozhovoru jsou důvěrné, určené pouze pro účely dané diplomové práce. Vaše identita zůstane v plné anonymitě, nebudou zmiňována žádná individuální jména. Rozhovor bude nahráván na diktafon, nahrávka a poznámky z rozhovoru budou uchovány pouze po dobu jednoho roku po odevzdání diplomové práce, následně budou zničeny. Na kteroukoliv otázku můžete odmítnout odpovědět a kdykoliv v průběhu rozhovoru jej můžete ukončit, a to i bez uvedení jakéhokoliv důvodu. Vaše účast na výzkumné sondě pro Vás nenese žádná rizika a ukončení rozhovoru a pro Vás nebude mít žádné negativní důsledky.

Prohlašuji a svým níže uvedeným vlastnoručním podpisem potvrzuji, že dobrovolně souhlasím s účastí ve výzkumné sondě k diplomové práci Bc. Lenky Lavičkové s názvem Vztah sociálního pracovníka orgánu sociálně právní ochrany dětí ke klientovi v kontextu Etického kodexu sociálního pracovníka.

Byl/a jsem seznámena s obsahem práce a měl/a jsem dostatek času na to zvážit, zda se této výzkumné sondy chci zúčastnit. Měl/a jsem možnost zeptat se na vše podstatné týkající se účasti ve výzkumné sondě, a dostal/a jsem jasné a srozumitelné odpovědi na své dotazy. Byl/a jsem informována o možnosti odmítnout odpověď na pokládané otázky či přerušit celý rozhovor v jakékoliv fázi.

Jméno a příjmení respondenta:

Datum narození:

Adresa trvalého bydliště:

Podpis:

Příloha č. 2 - Přepis rozhovoru s respondentem

1. Jste seznámen/a s existencí Etického kodexu sociálního pracovníka?

„Ano jsem, na vysoké škole i na vyšší odborné škole jsme Etický kodex sociálního pracovníka probírali velmi důkladně.“

2. Jste seznámen/a s obsahem Etického kodexu sociálního pracovníka? Pokud ano, co je podle Vás jeho obsahem?

„Je pravda, že Etický kodex jsem viděla naposledy před několika lety, ale pokud si dobře pamatuji, dělil se na několik částí, ve vztahu ke klientovi, k zaměstnavateli, ke kolegům, ke společnosti, k odbornosti. Etický kodex se snaží chránit lidskou důstojnost a práva, snaží se vést klienty k samostatnosti a odpovědnosti. Nedělá mezi klienty rozdíly, všichni jsou si rovni. Sociální pracovník se snaží při práci s klientem využít všechny možné a dostupné zdroje při řešení jeho problémů a snaží se klienta do tohoto procesu zapojit. Sociální pracovník však nikdy nenutí žádné řešení, pouze klientovi doporučuje možnosti, mezi kterými si může vybrat. Co se týče zaměstnavatele, měl by být zaměstnanec vždy loajální a plnit své povinnosti vyplývající z náplně práce. Sociální pracovník respektuje své kolegy a jejich názory, znalosti. Nikdy neshazuje svého kolegu před klienty. Přípomínky k práci druhých říká taktně v soukromí bez přítomnosti klientů. Práci sociálního pracovníka by měl vykonávat kvalifikovaný pracovník. Měl by se neustále vzdělávat a rozšiřovat si tak svoje znalosti. Tyto znalosti šířit mezi veřejnost, měl by upozorňovat příslušné orgány na nedostatky v zákoně.“

3. Řídíte se Etickým kodexem sociálního pracovníka při výkonu své profese?

„Snažím se.“

Můžete prosím říct, jak se konkrétně snažíte?

„Jak jsem již řekla, snažím se při práci mít na vědomí podstatu Etického kodexu.“

4. Kdo je podle Vašeho přesvědčení klientem při výkonu Vaší profese, ke kterému byste měli vztahovat etickou zodpovědnost dle Etického kodexu sociálního pracovníka?

„Dle mého to je každý klient, se kterým pracuji, bez ohledu na to, zda se přišel poradit sám nebo musíme řešit jeho rodinu z nějakého důvodu. Jak jsem již zmiňovala, Etický kodex se opírá o to, že by se mezi klienty neměly dělat rozdíly, a měli bychom mu pomoci v rámci svých možností, popřípadě ho odkázat na jiného odborníka, který je kompetentní v dané oblasti.“

5. Jaká je základní etická zásada chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi dle Etického kodexu sociálního pracovníka?

„Tolerance a respekt každého člověka bez ohledu na jeho původ a snažit se mu pomoci.“

6. Jaká je základní etická zásada chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi dle Vašeho názoru?

„Chovat se ke klientovi slušně, snažit se mu pomoci, vyslechnout ho, nedělat mezi nimi rozdíly, i když je to kolikrát velmi náročné, když sám klient je vůči nám útočný.“

7. Dle Etického kodexu sociálního pracovníka má sociální pracovník podporovat, posilňovat a zmocňovat klienta k vlastní zodpovědnosti a usilovat o dosažení co největší míry jeho autonomie a participace na rozhodování. Jakým způsobem se o výše uvedené při výkonu své profese snažíte?

„Snažím se ho motivovat a podporovat, aby řešil svoji situaci. Ujišťuji ho, že v podobné situaci není sám. Zároveň ho však upozorňuji na to, že vše záleží na jeho úsilí. Toto je kolikrát velmi náročné, protože klienti jsou velmi často zvyklí na to, že vše za ně vyřeší někdo jiný a poté jsou k řešení své situace velmi laxní. Chtějí být často postaveni k hotové věci. Pokud se takto neděje, velmi často shazují vinu na pracovníky nikoliv na sebe.“

A jak postupujete, pokud se váš klient takto jedná?

„Nezbývá mi nic jiného než s ním neustále hovořit, stále dokola mu opakovat, snažím se dílčími kroky dojít k většímu cíli, ale je to opravdu někdy velmi těžké.“

8. Dle Etického kodexu sociálního pracovníka má sociální pracovník chránit důstojnost klienta, kterou se rozumí absolutní hodnota lidského života. Jakým způsobem uvedenému rozumíte a jak tuto zásadu promítáte do své praxe?

„Rozumím tomu tak, že každá lidská bytost je jedinečná a zaslouží si, aby se s ní zacházelo stejně bez ohledu na to, čím si prošla, myšleno nějaké problémy. Zkrátka nedělat mezi lidmi rozdíly a snažit se všem pomoci podle možností a na co mají právo. Vzhledem k tomu, že mám ve svém rajonu převážnou část romského obyvatelstva, domnívám se, že se snažím nedělat rozdíly. Vždy se jim snažím poradit a pomoci v rámci svých možností a nejlepšího svědomí a vědomí.“

9. Dle Etického kodexu sociálního pracovníka má sociální pracovník chránit lidská práva klienta. Jaká konkrétní lidská práva jsou v Etickém kodexu sociálního pracovníka v částí týkající se etické zodpovědnosti pracovníka ke klientovi dále zmiňována?

„Například ochrana informací, které nám sdělil klient nebo které jsme o něm získali. Je nutné zajistit, aby se získané informace nedostaly mimo organizaci. Nevím, zda jsem tuto otázku správně pochopila.“

Pochopila jste to správně, napadají vás ještě nějaká jiná lidská práva?

„No to teď opravdu nevím.“

10. Jaká základní lidská práva klienta mohou být při výkonu Vaší profese ohrožena a jaké kroky činíte k jejich ochraně, abyste dosáhl/a naplnění zásad uvedených v Etickém kodexu sociálního pracovníka?

„Například již zmiňované vynášení důvěrných informací o rodině mimo organizaci nebo nepovolaných osob. Tomu to se snažím předcházet tím, že složky o rodinách dávám do uzamykatelné skříně a nepovolaným osobám žádné důvěrné informace nesdělují. Jako další mě napadá, že by mohla být porušena lidská důstojnost klienta. Je nutné, aby si klient neposuzoval podle prvního dojmu, nejčastěji vzhledu, ale aby k němu bylo přistupováno jako k ostatním s respektem a snahou pomoci, nic jiného mě k tomu bohužel nenapadlo.“

11. Dle Etického kodexu sociálního pracovníka má sociální pracovník vytvářet s klientem vztah založený na důvěře. Je z Vašeho pohledu komplikované vytvářet s klientem vztah založený na důvěře ve chvíli, kdy disponujete určitou mocí nad klientem? Jakým způsobem s touto nerovností vyrovnáváte?

„Někdy je to obtížné. Je to spíše z důvodu toho, že klient nás vidí jako hrozbu, že mu odebereme dítě, že OSPOD je ten špatný orgán a hned na začátek má k nám nastavený zamítavý postoj, který se velmi těžko odbourává. Někdy trvá velmi dlouhou dobu, než si rodiče uvědomí, že se jim snažíme pomoci a jednáme pouze v zájmu dítěte. Někdy se stane, že rodiče s námi neustále bojují a obviňují nás, že jsme jim odebrali děti, aniž by si sami uvědomili, že chyba byla na jejich straně v péči o dítě. Snaží se s tím vyrovnat tak, že rodičům opakují, že OSPOD není proti nim, jen se snaží hájit zájmy dětí. Opakují jim možnosti, které mají, nabízím další doprovodné organizace. Snažím se mluvit nepovyššeně s klidným hlasem.“

12. Dle Etického kodexu sociálního pracovníka má sociální pracovník jednat s klientem bezúhonně, s účastí a respektem. Jaké jsou dle Vašeho názoru úskalí uvedených zásad?

„Pro mě je největší úskalí v tom, že když dlouhodobě pracuji s rodinou a nevidím zde žádný posun. Rodiče vždy naslibují, že něco udělají, ale vy už víte, že pouze slibují, aby od vás měli v ten den pokoj, ale přitom to nikdy nedotáhnou do konce.“

13. Kde hledáte pomoc, když máte při výkonu své profese vnitřní etický rozpor?

„Pokud mám v sobě nějaký vnitřní rozpor, vždy se radím se svými kolegyněmi a danou situaci s nimi řeším. V této práci je velmi důležité mít se na koho obrátit a slyšet třeba i jiné uvažování nad danou problematikou a tím si rozšířit obzor.“

Myslíte si, že kolegyně hledají oporu v etickém kodexu sociálního pracovníka?

„Tak to opravdu nevím, myslím, že spíše ne.“

14. Chcete něco doplnit k problematice Etického kodexu sociálního pracovníka?

„Ne.“

Příloha č. 3 – Etický kodex sociálního pracovníka České republiky

Preambule

1. Sociální práce je profese a akademická disciplína, která podporuje sociální změnu, sociální rozvoj, řešení problémů v mezilidských vztazích, sociální rovnost, posílení a zmocnění osob v nepříznivé sociální situaci. Ústředními jsou pro sociální práci principy sociální spravedlnosti, respektování lidských práv, osobnosti jedince, rozmanitosti skupin a jejich specifik.
2. Etický kodex sociálních pracovníků České republiky (dále jen kodex) vychází z Všeobecné deklarace lidských práv, z Listiny základních práv a svobod České republiky, ze Zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách a navazuje na zásady etiky sociální práce definované Mezinárodní federací sociální práce
3. Je nejen posláním, ale i povinností sociálního pracovníka vykonávat sociální práci svědomitě, zodpovědně, iniciovat spolupráci multidisciplinárních týmů a dodržovat při výkonu této profese nejvyšší možné standardy profesionality v souladu s právními předpisy a dostupnými vědeckými poznatky.
4. Závazek k respektování etiky sociální práce je základním aspektem kvality výkonu sociální práce. Etické povědomí je zásadní a neoddělitelnou součástí profesní činnosti každého sociálního pracovníka.
5. Hlavním cílem kodexu je snaha o naplnění sociální práce, tak jak je uvedena v mezinárodní definici Mezinárodní federace sociálních pracovníků a Mezinárodní asociace škol sociální práce (IFSW/IASSW) z roku 2014. Kromě toho kodex upravuje pravidla zodpovědnosti a etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke:
 - klientovi sociální služby;
 - zaměstnavateli, u kterého vykonává sociální práci;
 - kolegům v sociální práci;
 - profesi a odbornosti sociálního pracovníka;
 - společnosti.
6. Respektování a dodržování kodexu je v zájmu rozvoje etiky sociální práce jako profese a odborného růstu každého sociálního pracovníka bez ohledu na členství ve výše uvedených profesních organizacích.

1. Hodnoty sociální práce

Sociální práce je dynamicky se rozvíjející profese založena na hodnotách sociální změny, sociální rovnosti, lidské důstojnosti a mezilidských vztazích.

1.1 Lidská důstojnost

Sociální pracovník přistupuje ke každé osobě důstojně, s ohledem na individuální rozdíly a v kontextu respektování a dodržování lidských práv. Podporuje vlastní zodpovědnost a autonomii každé osoby s ohledem na nejen individuální potřeby osoby, ale i její možnosti, schopnosti a dovednosti.

1.2 Sociální změna

Sociální pracovník zajišťuje každé osobě rovný přístup ke srozumitelným informacím a potřebným zdrojům. Podporuje osobu v procesu rozhodování, dosažení sociální změny a vyřešení nepříznivé sociální situace. Vytváří každé osobě rovné podmínky pro poskytování a využívání sociální služby.

1.3 Sociální rovnost

Sociální pracovník zajišťuje rovnost každé osobě bez ohledu na původ, barvu pleti, rasu, etnickou příslušnost, národnost, jazyk, věk, pohlaví, rod, sexuální orientaci, zdravotní stav, náboženské vyznání, politické přesvědčení, manželský a rodinný stav a sociálně-ekonomický status. Přispívá k odstranění projevů a příčin sociální nespravedlnosti, diskriminace, útlaku a bariér vedoucích k sociálnímu vyloučení.

1.4 Mezilidské vztahy

Sociální pracovník chápe důležitost mezilidských vztahů klienta a podporuje je v udržování, utváření a podílí se na řešení problémů. Taktéž buduje a rozvíjí profesionální vztahy s kolegy a spolupracuje s odborníky z dalších institucí a profesí.

1.5 Mlčenlivost a diskrétnost

Pro sociálního pracovníka platí při výkonu své profese pravidlo mlčenlivosti a diskrétnosti úkonů sociální služby. Povinností mlčenlivosti je zavázán a platí i po skončení poskytování sociální služby nebo ukončení pracovního poměru.

2. Etická zodpovědnost

Hodnoty sociální práce jsou vyjádřeny při výkonu profese eticky zodpovědným rozhodováním a konáním. Etická zodpovědnost sociálního pracovníka se projevuje vůči klientovi sociální služby, zaměstnavateli, u kterého vykonává sociální práci, kolegům v sociální práci, profesi i vlastní odbornosti a společnosti. Prvořadá je zodpovědnost sociálního pracovníka vůči klientovi.

2.1 Etická zodpovědnost ke klientovi sociální služby

- Podporuje klienta k vědomí vlastní odpovědnosti.
- Jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva klienta.
- Vyvaruje se jakékoliv diskriminace klienta.

- Chrání klientovo právo na soukromí.
- Zaměřuje se na klientovy silné stránky a podporuje jej při řešení dalších sfér jeho života.
- Nepoškozuje klienta, nevyjadřuje se o něm hanlivě, neznevažuje jeho osobu ani nepříznivou životní situaci.
- Jedná s klientem bezúhonně, s účastí, respektem, vytváří s ním vztah založený na důvěře.
- Respektuje klientovu příslušnost k sociálním skupinám, národnosti i jeho etnickou a kulturní různorodost.
- Podporuje, posilňuje a zmocňuje klienta k vlastní zodpovědnosti a usiluje o dosažení co největší míry jeho autonomie a participace na rozhodování.
- Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity, společenského a přirozeného prostředí. Přispívá k začlenění klienta do sociální sítě a napomáhá při řešení problémů v dalších aspektech jeho života.
- Informuje klienta o možných rizicích a důsledcích při jeho rozhodování.
- Akceptuje rozhodnutí klienta o ukončení sociální služby. Je však povinen poskytnout informace o jiných službách v případě, že jsou nadále potřebné.

2.2 Etická zodpovědnost k zaměstnavateli

- Plní odpovědně povinnosti vyplývající z pracovní smlouvy a pracovní náplně. Přispívá v organizaci k vytvoření takových podmínek, které napomáhají přijmutí a uplatnění závazků tohoto kodexu.
- Snaží se ovlivnit kvalitu poskytovaných sociálních služeb, pracovní postupy a jejich praktické uplatňování s ohledem na co nejvyšší profesionalizaci.
- Předchází a odstraňuje všechny formy diskriminace a násilí na pracovišti.

2.3 Etická zodpovědnost ke kolegům v sociální práci

- Respektuje znalosti a zkušenosti kolegů a spolupracuje s nimi.
- Respektuje rozdíly v jejich názorech, kritiku vyjadřuje vhodným způsobem.
- Zapojuje se do diskuzí a podporuje kolektivní diskuzi a dialog.
- Dodržuje jednotný přístup ke klientovi sjednaný v rámci organizace.
- Nepoškozuje kolegu, nevyjadřuje se o něm hanlivě, neznevažuje jeho osobu.
- Poskytuje kolegům zpětnou vazbu a připomínky k práci kolegů vyjadřuje na vhodném místě a přiměřeným způsobem.
- Profesi sociální práce vykonává multidisciplinárně ve spolupráci s jiným odborníky a organizacemi, které mohou napomoci sociálnímu začlenění klienta.

2.4 Etická zodpovědnost k profesi a odbornosti sociálního pracovníka

- Udržuje a zvyšuje prestiž profese, vyzdvihuje etické hodnoty, odborné poznatky a poslání sociální práce.
- Snaží se o udržení a zvýšení odborné úrovně sociální práce a uplatňování nových přístupů a metod.
- Je zodpovědný za své soustavné celoživotní vzdělávání, což je základ pro udržení úrovně odborné práce a schopnosti řešit etické problémy.
- Pro svůj odborný růst využívá znalosti a dovednosti svých kolegů a jiných odborníků, naopak své znalosti a dovednosti rozšiřuje v celé oblasti sociální práce.
- Spolupracuje se školami sociální práce, aby podpořil studenty sociální práce při získávání kvalitního praktického výcviku a aktuální praktické znalosti.
- Vystupuje profesionálně a důvěryhodně.
- Má právo i povinnost pečovat o své zdraví a duševní hygienu tak, aby byl schopen poskytovat kvalitní a profesionální sociální služby.
- Zodpovědně nakládá se svými kompetencemi při sociální práci a neutváří klienta závislým na sociální službě.

2.5 Etická zodpovědnost ke společnosti

- Má právo i povinnost upozorňovat veřejnost a příslušné orgány na případy porušování zákonů a oprávněných zájmů občanů.
- Zasaduje se o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlivosti tím, že podněcuje změny v zákonech, v politice státu i v politice mezinárodní.
- Upozorňuje na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují.
- Působí na rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života osob, a to se zvláštěm zřetelem ke znevýhodněným a postiženým jedincům i skupinám.
- Působí na zlepšení podmínek, které zvyšují vážnost a úctu ke kulturám, které vytvořilo lidstvo.
- Usiluje o uznání profese sociální práce ve vztahu k odpovědnosti vůči společnosti.
- Je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavateli, profesním organizacím.

3. Etické problémy a dilemata

3.1 Sociální pracovník se při své práci setkává s různými etickými problémy a dilematy vyvstávajícími ze samotné podstaty sociální práce, která pro něj vytváří situace. Musí nejen

eticky hodnotit, vybírat možnosti, ale i rozhodovat. Eticky uvažuje při sociálním řešení, sběru informací, jednáních a při své profesionální činnosti o použití metod sociální práce, o sociálně technických opatřeních a administrativně správných postupech z hlediska účelu, účinnosti a důsledku na klientův život.

- 3.2 Sociální pracovník může iniciovat vznik poradního orgánu v organizaci, který má přispět k profesionální a etické citlivosti při řešení každodenních situací a problémů v sociální službě.

4. Závaznost etického kodexu

- 4.1 Ke kodexu jako dokumentu podporujícímu etiku sociální práce a profese sociálního pracovníka se hlásí Profesní svaz sociálních pracovníků. Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky, Společnost sociálních pracovníků České republiky a Profesní komora sociálních pracovníků. Pro členy těchto profesních organizací je kodex závazným.
- 4.2 Kodex je jedním ze základních předpokladů profesionálního výkonu sociální práce a důvěryhodnosti profese ve společnosti, proto je jeho dodržování v zájmu všech sociálních pracovníků.
- 4.3 Znalost, dodržování a šíření principů kodexu se doporučuje i u studentů sociální práce, obzvláště k výkonu odborné praxe.

5. Závěr

- 5.1 V celém textu kodexu se pod označením sociální pracovník chápe jak pracovník, tak pracovnice. Podobně jako při označení klient.
- 5.2 Termín sociální služby vyjadřuje všechny odborné činnosti, které vykonává sociální pracovník.
- 5.3 V procese vzniku kodexu bylo přihlédnuto k následujícím dokumentům:
- Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění
 - Mezinárodní etický kódex „Etika v sociální práci – vyhlášené principy“ (IFSW/ IASSW, 2004)
 - Etický kódex sociálních pracovníků Slovenskej republiky (2015)
 - Etický kodex sociálních pracovníků České republiky (2006)
 - Jiné národní kodexy sociální práce
- 5.4 Kodex nemůže nahradit vlastní, vnitřní motivaci a zodpovědnost každého sociálního pracovníka a představuje minimální standardy eticky zodpovědného konání při výkonu profese sociální práce.

ABSTRAKT

Lavičková, L. *Vztah sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí ke klientovi v kontextu Etického kodexu sociálního pracovníka*. České Budějovice 2021. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra charitativní a sociální práce. Vedoucí práce doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Klíčová slova: sociální pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí,
Etický kodex sociálního pracovníka, etické zásady sociální práce,
osobnost sociálního pracovníka, vztahové roviny sociální práce

Práce se zabývá otázkou etické odpovědnosti sociálního pracovníka orgánu sociálně právní ochrany dětí ve vztahu ke klientovi v kontextu užívání Etického kodexu sociálního pracovníka v dobré praxi. V práci je rozebráno, do jaké míry sociální pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí zvažují při výkonu své profese Etický kodex sociálního pracovníka. V práci mapuje různé vztahové roviny sociální práce se zaměřením na etické zásady výkonu profese sociálního pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Práce poukazuje na specifickou sociální práci jakožto dynamického oboru, je zaměřena na vztahovou rovinu sociální práce. Velká míra pozornosti je dána na osobnost sociálního pracovníka, kdy jsou nastíněny eticky obtížné situace vyskytující se v jeho praxi, přičemž jsou rozebrány možné přístupy k těmto problémům. Diplomová práce může pomoci sociálním pracovníkům, jakož i široké veřejnosti, k pochopení, že výkon profese sociálního pracovníka může být a je náročný v tom ohledu, že je neustále třeba řešit možný střet a konflikt zájmů, a že neexistuje jediná či univerzálně správná cesta k výkonu profese, ačkoliv je třeba ji neustále hledat.

ABSTRACT

Lavickova, L. *The Relationship of a Social Worker of a Social and Legal Protection Body for Children to a Client in the Context of the Code of Ethics of a Social Worker*. Ceske Budejovice. 2021. Master's thesis. Faculty of Theology. Department of Charity and Social Work. Thesis supervisor doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Key words: social worker of the Authority for Social and Legal Protection of Children, The Ethical Codex of a social worker, ethical principles of social work, personality of a social worker, relationship level of social work

This paper deals with the question of a social worker's of the Authority for Social and Legal Protection of Children responsibility towards a child as a client in context of The Ethical Codex. The paper analyzes to which content the social workers consider The Ethical Codex while performing their profession. There is a survey where relations towards social work are examined. The paper shows specificity of social work as a dynamic field and is mainly focused on the relationship level of social work. A great deal of focus is given into the personality of a social worker and their ethically difficult situations appearing in their practice. Also different approaches towards these problems are outlined. This diploma paper can help social workers as well as the general public to understand the difficulty of the work of a social worker given the constant conflict of interest. Also it is important to understand that there is not the only right way to perform the social work profession although it is important to search for it.